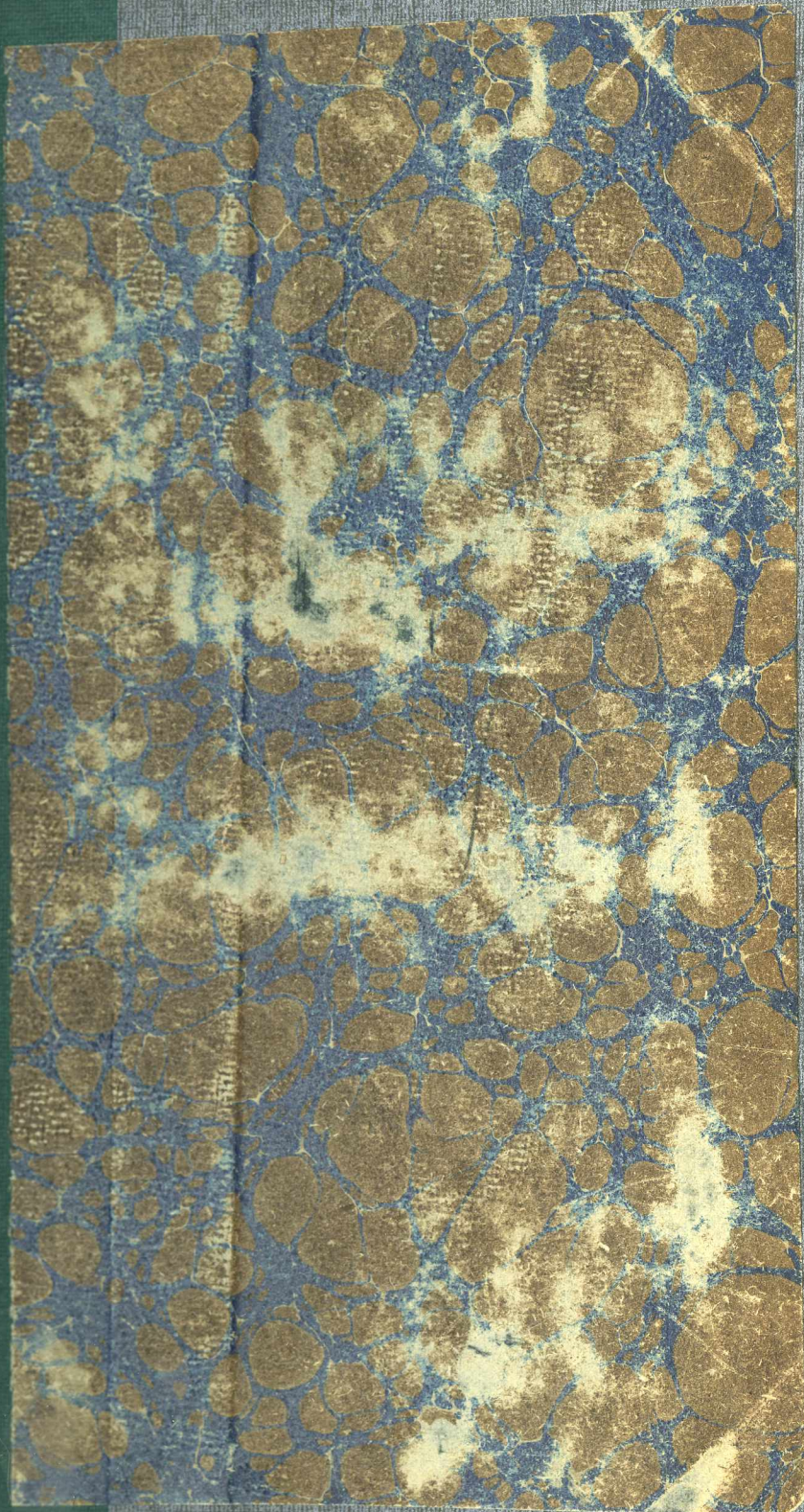

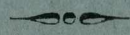
Politikai
röpiratok.

127.

127
1113

TAGOSZTÁLY.

KÉZIKÖNYVÜL

KÜLÖNÖSEN

TAGOSÍTÓ FÖLDBIRTOKOSOK 'S BIRÁK

SZÁMÁRA.

3.

Egy könyomattal s 6 táblával.

TAGOSZTÁLY.

KÉZI KÖNYVÜL

KÜLÖNÖSEN TAGOSÍTÓ

FÖLDBIRTOKOSOK ÉS BIRÁK

SZÁMÁRA.

IRTA

MICSKEY IMRE

HAZAI MÉRNÖK.

PÁPÁN,

A REF. FŐISKOLA BETŰIVEL

1846.

Előszó.

Mezei életünkben alig van most olly korszerű, annyi mozgást okozó, annyi zsurlódást gerjesztő és tápláló tárgy, mint ez általam szóba vett birtok-összesítés vagy tagosítás, mellynek fogalmát, ezen nevezet ugyan teljesen kifejezi; de a mellynek gyakorlati célszerű létesítéséről, leginkább csak azoknak van némi tisztább felfogásuk, kik ügygyel bajjal vele már megküzdöttek, — a nagyobb rész; mellynek épen szüksége volna a dolog egész folyamának világos ismerésére, többnyire nagy homályban és kételkedésben levén iránta.

Hogy e tárgy annyira divatózó, épen nem lehet csodálni, miután földmivelő és természető hazánkban semmi sem érdekelhet olly sokakat, az általános zavar, belőle származott visszaélések és elkorcsosulás miatt valami sürgetőbb alig lehet, mint a földbirtoknak és viszonyainak rendezése, tisztába hozatala s szabadabb lábraállítás; melly feladat megfejtésének első fokozata az összesítés és elkülönzés.

És hogy róla és gyakorlati életéről való rendszeres ismeret épen nem általános sőt felettébb is gyér, az ismét igen természetes, miután iránta egyéb utmutatást és rendelkezést az 1836-dik évi törvények illető sorainál nem bírnunk: ezek pedig ismét igen természetesen, — el kell ösmernünk — csak homályos és hiányteljes célozgatások.

IV

Mert igazi elmélet csak az élő gyakorlatnak lehet leánya, vagy is, kimerítő nézeteket és szabályokat bár mi tárgyról addig felállítani nem lehet, míg az, az életben annak ezernyi viszonyaihoz képest minden oldalulag ki nem fejlett. Ez az emberi, ugynevezett tökéletlenségnek apadhatlan forrása, innét a változandóság mint mulhatatlan bélyeg minden emberi intézkedéseken, ezért vannak alkotványok és törvények örök változás és javításnak alávetetve, s a törvényszerű szokásnak mindenütt hatalom engedtetve.

183²/₆-dik évi országgyűléseink alatt bár érintetett az ösztönző szükség, hogy a földbirtokot szinte képtelen és alig használható állapotjából fel kell szabadítani, és e végett annak minden másokétól tisztán elválasztása és összesítése célra vezető első lépésnek ismertetett; mégis, hogy ezen műtétel minden kicsinyes körülményeivel együtt legcélszerűbben miként kivihető; micsoda kérdések és nehézségek támadhatnak majdan kivitelében, hazánkbeli viszonyokhoz képest: hogy mind ez iránt teljesen tisztában legyen, ugyan mellyik törvényhozótól lehetett volna kívánni? Azon kívül az eszme ujdonsága és népszerűtlensége miatt, nehogy tán a tömeg ellentállása által az még csirájában elfojtassék, úgy látszik nem is mertek egészen nyíltan állani fel mellette, s nem úgy szóllottak felőle mint, egy lényegesen változtató szokatlan újítás felől, hanem mint folytatásáról a már régebben is divatozott arányuságnak, melylyel elvileg csak ugyan igen közletről rokonos, de a mellytől létesítésében még is igen nagyon különbözik.

Azóta pedig a politikai vitatkozások mezején s a törvényes intézkedés terében az egész ügy néma hátterbe szoritatott; egy két szó ha tétetett is érdekében,

az mint illy kisszerű, köznapias és földhöz ragadott ügyért emelkedő, elhangzott a magasabb eszmék énekei között. Azoknak pedig, kik a törvény jótékonyásával élni akarván, földbirtokaikat mint elkülönözött egészet követelték kiadatni, többnyire homályban és vakoskodva kelle küzdeniök a kétkedő tömeg bőszejével, prokator-i kifogásokkal, s a biztosan kijellett ut hiányában gyakran tévelygő és ingadozó tisztviselők önkényével, és leginkább célnál levén már, látták csak mit kellett volna és miként cselekedniök.

Ezen körülmények birtak engemet arra, hogy e tárgyban, leginkább *Sopron megyében* tapasztalatilag szerzett, benforgódás és nem kevés gondolkozás által gyarapult, bár csekély ismeretimet közzé tegyem, melly megyének lelkes hatósága — átlátván, hogy a törvény, ha szükségesnek ismerte és jogosnak a birtok összesítést, bizonyára annak törvényszerű eszközeit is szentesíteni kénytelen, — férfias erővel törtetett a kétes utban, sem a köznemesség vonzalmát nem féltve, sem más részről a felsőbbek kényére nem hajolva; elannyira, hogy most már alig van néhány közbirtokossága, mellyben a tagosztály vagy létesítve, vagy legszebb folyamatban nem volna; s hol ugyszólván, az egész nép már annyi tapintattal bír e dologról, hogy olly községek is önként tagosítatnak, mellyekben a legnagyobb birtok 50—60 holdnyi. — Tán sikerül az ottan kifejlett rendszernek, lehető világos előadása által ezen ügynek ohajtott általános népszerűségét némileg megalapítani, vagy legalább azt eszközölni, hogy néhol néhol kevesebb vesződséggel, hamarább és több sikerrel hajtassék végre, mint a nagyobb homály és tétovázásban történhetett volna.

Tartalom:

- I. A tagosztályról általában.
- II. Szükséges előkészületek
 - 1. Az arányuság elintézése.
 - 2. Osztályozás.
 - 3. Felmérés.
- III. Kiosztás.
- IV. Tagosítás utáni némely intézkedések.

Függelék:

A törvényes eljárásról, s a tiszta jobbágy helyek tagosításáról.

A tanyagostályról általában.

1. §. A birtok összesítésnek valódi értelme és jog-alapja.

Az 1836-dik évi arányusági törvények hozatala előtt hazánkban csaknem minden földbirtok, részint ugynevezett közösökből állott, mellyekben valódi illetőségét biztosan és kijeleltlen senki sem tudta, hanem a haszonvételben vagy valami bevett arány, vagy annak hiányában — ereje és tehetsége s közös társainak elnézése szerint részesült; részint időnkénti elágozás, osztozások, eserek és adásvevés miatt annyira megszálllyedt és eldaraboltatott, hogy kivált népesebb közbirtokosságokban, nem ritkán tíz husz holdnyi jószág negyven ötven sőt több darabokban feküdt szerte a határnak különböző részein.

Mind e két állapot józan és szabad gazdálkodásra nézve valóssággal képtelen; úgy hogy ebben gyökeredzik kétségen kívül fő oka mind földmivelésünk híresztelt rossz lábón állásának, mind azon sok zavarnak és visszaéléseknek, mellyek mezei életünket egészen elsőtétíték; sőt egyike ez azon körülményeknek, mellyek miatt bizton lehetett állítani, hogy nálunk valódilag saját földbirtok nem is létezik, — mert példabeszéd szerint, közös lónak csakugyan turós a háta, a mi sokaké épen úgy senkié sem, s az olly szanaszét szórt száz szomszédokkal határos darabokban, a gazdának esze, akaratja, tehetsége, s ezek szerint munkássága ezerfélekép meg van köttelve.

Az idők és történetek folyamában azonban mindinkább kifejlett és általánossá lön azon örökigazságnak érzete, hogy a közönséges emberi jólétre való minden törekvés igazi saját birtoknak létezése nélkül haszontalan, mert annak eszköze a szabad munkásság, a szorgalom és ipar, csupán csak egy teljesen elkülönözött sérthetlen tulajdonnak szabad körében élhet és fejlődhetik: és ezen igazságnak hatalma idézte elő mindazon ujítások- és javításokat, melyek a közelebbi évszázadok alatt csaknem minden álladalmakban történtek. Így jöttek és jönnek létre nálunk is a birtokot érdeklő minden újabb intézkedések, mellyek között igen nagy fontosságuk, a már régóta fejlődött arányusági s a legujabb összesítési törvények.

Az elkülönzést és összesítést, vagy közönségesebb néven a tagosztályt ugyan is méltán alaptételül kell tartanunk a végett, hogy a földbirtok igazi sajátá váljék; általa a veszedelmes közösök — kevések eseteket kivéve — megszüntetnek, mindenkinek belőlök járandó része magános használata alá adatván, a szerteszórt és darabolt, többnyire rendetlen, zavart és viszálykodást tápláló birtokok *egybe cseréltetnek*, így meghatározottan, elkülönözve, lehetőleg rendes alakban bocsátatnak a tulajdonos kezei alá, hogy azt esze és tehetsége szerint legcélszerűbben művelhesse, és használhassa, belőle minden idegen avatkozást, minden akadékot kizárhatván.

Ezen szempontból tekintve a tagosztályt — mint tán az *egybecserélést* törvényes felügyelet mellett szigorú igazsággal kell végrehajtani — annak jog- és törvényszerűségét tagadni semmikép nem lehet, kivált ha meggondoljuk hogy azon fő elvnek, mellyben gyökeredzik, a szorgalom, az ipar, és ezeknek a közönséges jobblét multhatatlan következményei.

2. §. *A tagosztály általában szükséges és minden mezei gazdának kívánatos.*

Nincsen az emberi szabad munkás természettel rokonabb, biztosabb és kellemesebb életmód mint a földművelés és mezei gazdálkodás. A polgári művelődés, vagy a nemesebb társasági érzelmek és erények fejlődése a földművelésnek és mezei gazdálkodásnak életbe jöttével kezdődött; a mióta az lön az emberiség legnagyobb részének foglalkozása; s a földműves osztály az álladalmak törzsöke

és dereka; s míg fejedelmek és királyok büszkén gyönyörködtek szántóföldeik gazdag termésében, barmaik szépségében és nagy sokaságában: a szép elméjü költők és írók — kik az emberi természet legszebb hajlamainak és legnemesebb vágyainak mindég hű tolmácsai — vetélkedve dicsérték a mezei élet egyszerű kellemeit és valóban boldogító örömeit.

S csakugyan künn az anyatermészet életgazdag emlőin szabadban fejlődik test és lélek, tulságos vágyak nem sorvasztják ezt, kicsapongó élvezetek nem törpítik amazt; és míg az ugynevezett nagyvilág zajló gyönyöreit közt az ifju élet első éveinek multával rendszerint hamvadásnak indul a rongált életerő is, vele ellankad az érzelmi élénkség, helyét ki nem elégíthető vágyak és szomorú fajultság foglalván el; addig a munkás mezei gazda mérséklett fáradozási közben naponta növekedni érzi erejét kifogyhatatlanul azon édes élvezekben, mellyek ép, nyugalmas és független életének el nem maradható kedves gyermekei.

Nyugalmas lehet pedig és független élete minden egyebeké fellett, csak a legcsekélyebb józan élethölcselességgel birjon is; melly ugyan a mezei egyszerűségnek szokott leginkább vidám boldogító társa lenni. És ezen élethölcselességnek rövid foglalatja reá nézve nem egyéb, minthogy *gazdaságát ne eszközül tartsa a végre, hogy minél többet pazarolhasson, hanem életcélul, és munkásságának kifogyhatatlan köréül, mellyben szünet nélkül vidám és boldog lehessen.* Amaz elkéjezett gyáva embereknél, kiknek többek vágyaik és szükségük mint tehetségök, mellyek utáni vak rohanásukban készek feláldozni aljas eszközökül is testi lelki tehetségeiket, a nagy világnak ezen majmainál nincs a földhátának nagyobb terhe; mert életök örökös rabság és elégtelenség, teher önmagoknak, vész embertársaiknak. Illyenektől ovd meg és a már létezőktől szabadítsd meg szép országodat, oh magyaroknak istene! mert ezeknek kebelében fejlődik néped romlásának mérge, melly elszivárog lassanként az eddig boldogabb körökbe is, egymásutáni bukásokat tönkre jutást és kétségbeesést idézve az esztelenekre. Hanem józan földbirtokos, ki lenni akar inkább mint látszani, ki tudja takarójának hosszát, és a szerint nyújtja ki lábait, ép elméjében és szilárd ingatlan birtokában soha nem fogyatkozó tőkével bír, mellyeknek az idő és a véletlen viszontagságai csak kamatját sérthetik s csorbíthatják, magát semmivé tenni képtelenek, melly neki nem csak élelmet és jólétet

kamatoz, hanem egyszersmind lelki függetlenséget. Nem kénytelen ő — ki előtt csak becsület és tisztesség a kitűzött pályabér, mely után izzadoznia dicsősége — bókolva hajlongani, bár kinek mulékony kegyeért mosolyra eröltetni ajkait, — nem kénytelen életét erejét másoknak eszközökül bérbe adni; hanem a szó legnemesebb értelmében szabad és független lehet, és ezen lét boldogító hatalmát csak az sejdítheti, kinek lelkében annak elérése után mindenható vágy és törhetlen igyekezet él.

Illyen gazdák minél nagyobb sokaságában szeretem és tudom én csak képzelní hazánk állandó boldogságát, és nemzetünk valódi jólétét, kiknél egyszerű jólét mellett a mérsékelt vagyonosság elfogyhatatlan, kik között a munkásság és ipar védelme alatt józan értelem és tiszta erkölcsök diszlenek, kik a honnak, az édes közanya földnek valódi szeretetéhez, nem mulékony hév és ábránd, vagy csalékony szerencse, hanem minden hatalmasabb érdekeik, vagyónuk, életök, boldogságuk által szakadatlanul csatoltatnak. Mig dúsgazdagabb iparüző országokban, mellyeknek fényét sovár szemekkel és sopánkodó szívvél irigyleni olly divatos mostanság nálunk, egyesek bukásával ezerek döntetnek inségbe, elsovadások, éhhalállal küzdés és lázangások vannak napi renden a legnagyobb emberszám között: illy hazában még sokára lehetne közönségesebb jólét könnyű élet és állandóság, midőn a jó anyaföld minden munkát eddigi mostohább viszonyok között is elég kedvezőn jutalmaz. De a földbirtoknak rendezetlen állapotjában még csak képzettel sem lehet fellelni, sem ezen kedves reményeket, sem azon szép tulajdonokat, mellyekkel imént, a mezei gazdálkodást bírni állítottuk. A földek és rétek, kisebb nagyobb darabokban a határnak minden részein szétszórva, ezer szemeknek kellene lenni a gazdának, hogy mindegyikre kellőleg ügyelhessen; százszoros türelmének, hogy reájok szerte vándorolván munka kedvét ne veszítse. Napi renden van a sok szomszédokkali háborgás, itt megye-rontás és foglalások, amott etetések miatt, és elkeseírti a házi élet csendes örömeit. Ő tán becsületesebb és iparkodóbb mint többi társai, de annál több bossúságot kell nyelnie, mert a rossz lelkiség, és kaján irigység szabadon turkál vagyónában mindenütt, hol két szemével nem öírködhetik. Tán örömost távoznók az apáktól öröklött, régente legjobb, de ma már bizonyos gazdálkodási módtól, tán például ugart nem hagyna, takarmányzó növényeket bővebben termesztene, rétjeit nagyobb gond mellett több

izben kaszálná sat.: de hasztalan, neki is csak a többiek nótájára kell kénye kedve ellen járni, ha csak mindenét bitagnak nem akarja kitenni. Jó szép barmokban gyönyörködnek, de a közlegelő anynyira el van árasztva mindennemű állatokkal, hogy kénytelen meggyőződése ellen és kárára jó földművelő marhák helyett, néhány nyomoruságos juhokat és sörtvéseket tengetni, hogy illető része legalább használatlanul ne maradjon. Szóval háborúságos élete, megkötötve lelke s igyekezete s életkedve mindenfelől ostromoltatva.

Tagosítás után azonban szerte levő, egy részben szinte bizonytalan birtoka egy csomóban biztos határok között, mintegy ujja teremve adatván nekie által, annak közepén megállván és szemeit területén s bizonyos megyéin végig álegeltetvén, büszke érzéssel mondhatja; ez az enyim és enyimeké, egészen minden idegen befolyás nélkül, erre képes vagyok saját két szemeimmel felvigyázni, ezt felényi erővel jobban művelhetem, és erőm, igyekezetem szerint szabadon használhatom, sőt ha isten is kedvez jó akaratomnak, egy szép hasznos kertté alakíthatom, mellynek körében családomra boldogabb élet, reám tán szép vidám öregség várnak: és akkor valóban egy egészen új szebb világ nyilik meg szorgalma és munkássága előtt, millyet legédesebb nyugalmában tudott csak magának képzelni *). Tapasztalt szenvedélyes gazda rajzolhatná csak eléggé élénken mindazon elsőbbségeket mellyekkel a tagban való gazdálkodás bir; én bámuló hallgatója voltam számtalan illy szinte megragadó előadásoknak, miként az ifjabbak ezernyi szép tervekkel és kecsesgető kedves reményekkel néztek többet ígérő jövődjök elébe, s az öregebbek elveszettnek tarták az előtt gazdálkodásban töltött egész életöket, csak az óta örülvén ugymond igazán az életnek és természetnek, mi óta a miök van, sajátjokként egy csomóban szemlélhe-

*) Nem feledém — ha bár ugy látszanék is — hogy összesítés a földbirtoknak teljes felszabadítását és viszonyainak korszerű rendezését teljesen épen nem teszi ki, hogy az urbéri és ősiségi föld- és iparbilincsek, még rémes akadályai, a gazdasági szebb világ tökéletes felderülhetésének: azonban hiszem, hogy elkülönözések, és tagosítások által a legsikeresebb első lépés megtétele, hogy ezután a többieknek is okvetlenül hova hamarább következni kell, mert ha egyszer megmutattatott a jó létnek utja, nincs hatalom az istenin kívül, melly a nagyra törekvő embert róla letántoritani képes lenne.

tik és gyarapíthatják. — De a mi több, — bámulatos és csaknem hihetetlen de igaz, — azon szegényebb nép melly vért volt kész ontani ama boldogtalannak tartott ujítás ellen szegültében, most saját szájának vallomása szerint, tudja miért nem cserélné jelen birtokát és birtokállapotát, nem hogy a voltat vissza ohajtaná.

3. §. Az összesítés néhány közönségesebb ellenvetései és azok megcáfolása.

Ezekkel leginkább az önérdekét tulbecsülő rossz akarat és az előítéletes tudatlanság állanak elő, erejükkel a tagosításnak nem csak hasznos létét és célirányosságát, hanem jog- és törvényszerűségét is — kivált a kisebb birtokosság között — kétségbe igyekezvén hozni. Ezen tekintetből nem épen érdemetlenek egy kis figyelmünkre.

Azt mondják némellyek, hogy tagosztály által a marhatartás és nevelésnek csökkenni kell, részint mivel az előtt minden szegény ember birtoktalan és igen csekély birtoku lakos egy két darab marhát tarthatott, melly ezentul lehetetlenné leszen; részint mivel a szabadabb legelhetés, a járás kelés hiányát minden barmok felettébb érezni fogják.

Az elsőbb okot ugyan a marhatartás csökkenésére nézve használni valóban nem kis félszepség, mert belőle csak annyi következhetik, hogy a csekély birtokiak és birtoktalanok ugyan tagosztály után nehezebben tarthatnak és nevelhetnek, de a birtokosabbak annál könnyebben és annál többet; mert a mennyit megbirt a föld tagosítása előtt, hogy ugyan annyit, sőt mivelés által többet meg ne birjon utánna is, ugy hiszem, állítani senki sem akarja.

A másik okra pedig felelhetjük, hogy az igazi ép és erőteljes marháknak eredeti tiszta forrásaik, a nagy kiterjedésű puszták és magánybirtokok, tagosztályok által inkább szaporodnak, mintsem fogynának; hogy kisebb tagosított birtokokban sincs az istálózás betű szerint szoros értelemben vétetve, mert kora tavasszal szabadon legeltethetők a gazdag vetések, rétek és takarmányzó mezők, azután a tán fenthagyott ugarok vagy mesterséges legeők, aratás után pedig tüstént a jó művelés után felette gazdag tarlók, lekaszált rétek és takarmányvetések sat., és így csak azon idő tájban szorulnak a

barmok árnyék alá, midőn a nagy hőség a legyek és férgek üldözései miatt a nyavalyák legdivatosabbak a kint barangolók között. A legcsekélyebb birtokuk pedig használják egy két fejős teheneiket egyszersmind szántás-vetésre, mellyeknek a mérsékelt lassu munka, a jó eledel és ital minden esetre sokkal hasznosabb lesz, a nap égető heve alatt való étlen szomjan tikkadozásnál.

Hanem ime ajtót nyitánk a másik ellenvetésnek, mi szerint — ugymond — ha a tagosztály több birtokuknak hasznos és kívánandó is, a szegényebbeknek minden esetre káros, azokat eddigi élelmök egy részétől megfosztja és inségre juttatja.

Itt a szegényebbekben, a kis nemességnek azon részét kell leginkább érteni, kiknek alig van annyi földjük, hogy reá kunyhót építhetnének, még is az elébbi birtok zavarban, minden komolyabb munka és szorgalom nélkül, etetetés, lopogatás, legeltetés mellett, csak elédegeltek a köz anyaföld gazdag jóvoltából, természetesen, a másén ingyen. Ez már magában is erkölcstelenségnek forrása, hátha még vesszük az örökös civódásokat, a gyűlölködést, a kaján irigykedést, a makaos féktelenséget, a henye dologtalan életnek gyönyörűség magzatait, bizonyára nem csodálkozhatunk a köznép mély süllyedtségén. Néplársaságunknak ezen része az, melly a mondott ellenvetés értelme szerint az összesítés által inségre jut, valóssággal azonban általa inkább az igazságos keresetnek ösvényére, így az emberi boldogságnak eltévesztett útjára igazítatik, sőt mintegy kényszerítetik. Mert nincsen a szükségnél nagyobb mester széles e világon, s ha egyszer mindenki csak valódi sajátjának használatára szorítatik, az kinek e világi jókban örökség adatott, kénye kedve szerint minden esetre nagyobb sikerrel kezeli azt; kitől az megtagadtatott hogy élhessen, használnia kell jó eszét vagy tetemeit, nem lévén módja is mint elébb a másokén joggal turkálni, és munkás igyekezetét jó istene süker nélkül hagyni nem fogja. E fentebbi ellenvetésnek tehát csak úgy volna némi alapja, ha a birtokbeli minden eddigi visszaélések jogosaknak ismertetvén, a tulajdonnak szentsége tagadtnék, ellenben a másokén való henye élődés az iparnak ekkénti elfojtása, s minden hatalmasabb érdekek letapodása jogszerűnek nyilváníthatnék.

Következő ellenvetés a jégverés kártételein alapul, mi szerint néha megesik, hogy a határnak egy részét érvén csak a vész, ott mindent összepocskol, míg a másik részét sértetlenül hagyja. Már

ilyenkor — így szólnak — ha némellyeknek minden gazdaságaik a határnak egyik, a többeké pedig annak másik felén van, amazok inséget szenvednek míg emezek egészen menten maradnak: de ha a birtokok az egész határban szerte feküsznek, a kár jobban megoszlik és egyeseknek szivelhetőbb leszen.

Ezen egyszerű előadásban — nem tagadhatni — első tekintettel sok igazságot lát az ember, és így hamarjában felelni is alig tudna reá; hanem meg kell gondolni, hogy e szóban levő kártétel, kivált a miként itt feltételeztetik nagyon is történetes valami, a tagosításnak haszna pedig bizonyos és állandó levén; ki a felvett okból nem merne vagy akarna tagosítani, hasonlítana ahhoz ki inkább gyalog megy mintsem kocsira üljön, félvén a feldülhetés veszedelmétől. Pedig mennyi e feltételezett esetről a véletlenség, — valjon a földek úgy osztvák-e el, hogy mindenki egyaránt károsodjék és meneküljön? valjon ha egyik esztendőn egyik részét éri a vész a határnak, máskor nem érheti-e a másikat, és ekkor is nem lesz-e a kár szinte megoszolva? satb.

Miért is szerencsétlen számító levén az, ki valamely megeshető kárvallás ellen ismét valamely szerencsés véletlenben keresné menedékét, például hogy tűz által mindene meg ne emésztessék, lakását és holmiét a helységnek különböző részein tartaná; úgy tartom minden józan gondolkodásu gazdának, ki a véletlenség eseteiben sem akar érezhető hátramaradást szenvedni, ismerni kell a kármentesítő intézeteket, azokban tettelesen is résztvenni, így legkétesebb jövőjének is bizton nézhetvén elébe: s ha ez áll, úgy a felhozott ellenvetésnek minden jelentősége magában elenyészik és megsemmisül.

Azt állítják — végezetre — hogy a tagosítást részint a helyzet és a földek különbözőzése, részint kikerülhetetlen végrehajtási hibák miatt néhányaknak károsodása nélkül nem is lehet eszközölni, a miért méltán lehet sőt kell tőle tartózkodni. Valóban ha ez így volna, mintsem igaz vagyónában bárki is méltatlanul kárt szenvedjen, készebb lennék az összesítést hitem és meggyőződése ellenére joggalannak nyilvánítani, — Hanem valjon minden kétségen kívül való-e hát azon állítás? és ha tán megtörtént esetekben érezhetőleg és voltaképen károsodtak némellyek, ugyan ez a tagosítás természetből mulhatatlanul következett-e, és nem inkább talán vigyázatlan előre nem látás és tudatlanság, vagy kaján irigység, és rossz indu-

lat eredménye volt, mellynek okosan elejét lehetett volna venni? Erre feleljen kérem, ki az idézett ellenvetésnek némi tekintélyt akar szerezni: ez alatt részemről e munkácskában ellenkezőről igyekezem szives olvasóimat meggyőzni, előadván oly világosan a mint csak tudom, a tagosztály gyakorlati létesítésének rendszeres menetelét, a mennyiben az minden egy birtokost közvetlenül érdekel; hogy tudják mit kell tenniök önnön magok és mások javára, hogy saját belátásuk szerint örködhessenek birtokaik helyes fel- és kimérése felett és ön meggyőződésöknek híven csak, kételkedő elméjüket megnyugtathassák.

Jól tudom elkésettnek fogják mondani sokan munkámat, de ezt senki nálamnál jobban nem fájlalhatja. — Azonban talán néhol még vehetik némi hasznát, a mit engedjen a legjobb mindenható.

4. §. A tagosítás különböző helyviszonyok szerint.

Helyégeinket a tagosítás tekintetéből következőleg lehet megkülönböztetni.

1. Tiszta jobbágyhelyek, hol egy uraság és annak majorsági s urbéri birtoka van csak, melly esetben az egyes jobbágyi telkek tagosítása előrebocsátott urbéri szabályozás és legelő-elkülönözés után történhetik meg csak. Az elkülönözés és szabályozás teljesen urbéri természetű levén, a szorosabb összesítési szabályok alá nem szorítható, a minthogy rólok különös törvényeink és rendelkezések léteznek, részint az 1836-dik — 40-dik évi urbéri törvényekben, részint a helytartó tanácsi koronként egyes hatóságokhoz leküldetett felsőbb leiratokban.

2. Közbirtokosságok, még pedig

a) tiszták, hol csupán csak nemesi birtok van.

b) vegyesek, hol jobbágyi állományok is léteznek.

Mind ezen közbirtokosságok tagosítása az 1836-ik évi arányügyi törvények értelmé szerint hajtandó végre, s mint később látandjuk, az urbéri kérdéseknek tagosítás alkalmával egy uttali elhatározása csak némi könnyebbség és idő nyereség tekintetéből eszközöltetik, a hol épen lehetséges; az általános gyakorlati folyamat, a felmérési és kiosztási készülleteket és munkálatokat tekintve mindég kivétel nélkül ugyan az maradván.

5. §. Figyelemre méltó szives tanács a nemes köz- birtokosságokhoz.

Számos újabb törvényeink közül nehezen tudnánk olyanokat felmutatni, melyeket a gyakorlati élet melegebb kebelével fogadott volna, mint az 1836-dik évi XII. t. c. Ezen erőteljes szavakra „legyen arány és összesítés minden nemesi birtokokban“ (1836-dik évi XII. t. c. 18, 19. §§.) szokatlan mozgás keletkezett országszerte, és a nagy sokaság felzudulásának, ellenszegülésének s előítéleteinek dacára, kivált a hol több erő és szilárdság jellemzé a hatóságokat, egymásután létesülnek és létesíttetnek a legnyakszegőbb tagosítások. A mely helyeken egyszer indítványba jött és megkezdettet, előbb utóbb végre kellett hajtatnia szépségesen vagy erőszakkal. Nincs ez elől menekülés mint az egy halál elől; miért is a *Sopron megyei* egész népesség több nyomos példa után erről immár meglévén győződve a tagosztályi bus dalt zengedezi.

Nem is szegül az ellene botorúl a törvény erejének, nem neveli hátráltatás és izgága által az ügy is terhes költségeket, a főbb birtokosoknak boszuságát és elkeseredését; hanem inkább igyekezik barátságos egyetértés útján a hosszas törvénykezést per-patvart kerülni; a mit így szépségesen intézhet, nem bocsátja idegen rendelkezés alá, és eként a felperesektől is nem ritkán szép engedményeket és kedvezéseket nyer, melyek csak hasznára és becsületére válnak.

Igyekezzenek ekként cselekedni minden érdemes nemesi közönségek, hogy a minek úgy is meg kell történni, legyen minél előbb, kevesebb költséggel s minden részről csekélyebb veszteséggel; nem hallgatván egy két ámitók csábításaira, kik önnön szennyes érdekeiket talán az egésznek kárával sem iszonyodnak legyezgetni, hanem mindenekben értelmesebbjeiknek tanácsát követve ne várjanak mindenre törvényes parancsot és erőszakot, annyival kevésbbé utasítsanak mindent a hosszas kétes pörfolyamatra, még oly tárgyak és kérdések kifejtését és elhatározását is, melyeket egymás közötti békés értekezés és tanácskozás mellett sokkal jobban meglehetett volna érlelni, és üdvösebben elintézni.

Nem lesz tán helyén kívül ezuttal megemlíteni még ezen körülményt — melyet úgy hoznak fel gyakran, mint a tagosításnak sok helyeken akadályozóját — t. i. hogy a szükséges költségeket a felpereseknek kell előlegezniök. Ezen gyakorlatban — meg kell vallani — némi igazság mellett még azon kénytelenség is van, mi szerint a birtokok felmérése és összeszámítása előtt tudni sem lehet, hogy micsoda arányban részesüljön kiki a teher viselésben több apró összegekkel való sokszoros számadás pedig ezernyi bajjal és vesződéssel jár; miért is megmásítását tiszta szívvvel nem tudnám ohajtani, hanem az talán nem lenne sem igazságtalan sem célszerűtlen, hogy a felmérési munkálatok hitelesítésekor, mikor már a birtokok mibenléte világos, és az eddig tett költségek összesége is felmutatható, az ebből aránylag mindenkire eső rész azonnal kivettessék és behajtassék. —

A pörköltiségekre nézve pedig, melyeket a mint józan egyetértés és barátságos egyezkedések által kerülni, úgy ellentállás, gáncsoskodás és makacssággal szerfelett nevelni lehet, nem ártana az olly felesleges kiadásokat csupán az illető felek terhéül róni; valamint az egyesek között magány ügyek miatt keletkező pörölések terhét is csak ezek önmagok viselhetik, joggal és méltányosan, például ahol jobbágytalan nemesek és uraságok vannak, az urbéri kérdések elintézése miatt szükséges költségszaporodásokat.

6. §. Az összesítést, kivitelében vagy atyafiságos új osztály, vagy törvényes egybecserelés gyanánt kell tekinteni.

Vannak olyan közbirtokosságok, melyek régente kétségen kívül egyetlen egy családnak birtokában voltak, hanem — ezen családok időnként elszaporodván — az illető rokonság között egymás után oszlottak szét. Több ilyen helyeken közönségesen tudva van az ugynevezett ágozat vagy az osztályi arány, tudva van, hogy mindegyik mostani családot és birtokost hányad része illeti az egész határnak; s ha e mellett még a vevések- és cserékről világos emlékezet s tanúság létezik, a tagosításnak végrehajtásához egyéb előkészület nem szükséges mint,

1) Az ágozatnak tökéletesen tisztába hozatala, mindennemű birtokbeli áldozatok tekintetbe vételével, miszerint kitűnik, minden egy birtokos hányad részt követelhet az egészből maga számára.

2) Az egész határnak általános felvétele és kiszámítása; mely két adat nyomán a kiosztás kulcsaül szolgálendő birtokkönyv elkészítetik, ki levén ebben számszerint is jelelve mennyi kiterjedés vagy hány hold esik tehát mindegyik közbirtokosnak.

Előleges földbecsülés vagy osztályozás — melyről alább bővebben — ez esetben nem épen multhatatlan, mert kiosztás alkalmával is lehet illő javításokról rendelkezni.

Más helyeken, hol illy említett ágozat nem létezik, hanem régóta használt magány birtokok vannak, ezeket bármi ürgy alatt akármi más kulcs mellett is megzavarni és csonkítani tanácsos, de szabad sem levén, egyenként és részletesen is fel kell mérni és kiszámítani, ezek nyomán birtokkönyveket készíteni, melyekből világosan kitűnjék, hogy mennyi és osztályozat szerint micsoda értékű birtoka van kinek kinek tagosztály által egybecserélendő, a mely mennyiség a felosztandó közösökből aránylag eső részszel együtt fogják járandó birtokát meghatározni. Ez esetben immár a tagosítás bonyolódottabb lesz, mert

1-ször tisztába kell hozni hogy a szétoztandó közösökből micsoda rész illet minden egy közbirtokost, vagy az *arányosságot* elhatározni.

2-szor hogy a kicserélés törvényes és igazságos lehessen, csaknem mindenütt multhatatlanul szükséges, a *földterületeknek igazi értékek szerint összehasonlítása s megbecsülése, vagy az osztályozás.*

3-szor a *határnak* úgy *általános* mint a benne levő minden egyes birtokoknak *részletes felmérése és kiszámítása*, vagy is az egész határnak alakját és kiterjedését kicsinyben tökéletesen ábrázoló *térképnek*, és az egyes daraboknak nagyságát és osztályozás szerinti értékét világosan kimutató földkönyvnek készítése; mely szerint a valóságos *birtokkönyv*, minden egyes birtokosnak tagosítás alá esendő birtok összességét kimutató, elkészítetik. Ezen munkálatot emberségesen végrehajtani a szerződött mérnöknek kötelessége ugyan; de csak úgy lehet az tökéletes, és a birtokosokra nézve teljesen megnyugtató, ha neki mindenképpen segédkezeket nyújtanak s a megkívántató előkészületeket

a) a határozást,

b) a megyézést,
 c) az összeírást,
 vele egyetértőleg hitelesen készítik el.

Ezeknek célirányos intézésére szeretném mindenek előtt szives olvasóimat vezérteni, nem mulasztván el a térkép és földkönyveknek helyes szerkezete és használata felől is annyi ismeretet nyújtani, a mennyi elméjüknek megnyugtatása s minden csalatások ellen biztosítására szükséges.

II.

Szükséges előkészületek.

7. §. Néhány szó az arányosságról.

Az arányosság feladata, — kifejtven és elhatározván, hogy bizonyos köze maradtott részekből a közbirtokosok mindegyikét mennyi illeti, — kit kit illetőségének jogszerű használatába helyeztetni. Ezen értelme szerint a tagosítással mulhatatlan kapcsolatban áll, és annak tökéletességére — ha csakugyan oly közösök léteznek a kérdéses határban — mindenesetre szükséges.

Az 1836-dik évi XII t. c. 1. §-sa határozottan jelöli ki az arányosság tárgyát, és egyszersmind kijelenti, hogy mindennemű közösökből tett foglalások — ha bár az időmulás évein, 32 esztendőn túl lettek volna is magános haszonvétel alatt — azokhoz visszacsatolttasanak és közös osztály alá essenek. Illyetén foglalások kutatásába bocsátkozni azonban — ha csak nem világos és kétségtelen tanúságok mellett — szinte olly hálátlan mint az egész ügyet hosszasan akadályozó, ezernyi keserüséget, és egymás ellen kifogyhatlan agyarkodást nemző s tápláló munkálat.

Azon alap, mellyhez képest kell történni a felosztásnak *aránykulcsnak* mondatik, mellyről az idézett törvényczikk 2—8-ik §§-sai adnak utasítást. Ezeknek értelmök szerint felosztási kulcsúl, vagy a néhol régóta megállapított és divatozó házhelyek (*sessio*), ezeknek hiányában azon gyakorlati mód szolgálnak, melly szerint a közbir-

tokosok mind a közös haszonvételeket, mind a köztelherviselést felosztani szokták; vagy a valóságos tiszta *belsőségeknek* felmérés szerinti mennyisége, vagy végezetre a *külső és belső magány birtoknak teljes összesége*. Minden esetekben azonban — a 4. §. szerint — az osztályos atyafiak és ezek jussán bírók közt, az elágazásra vagy is osztozási arányra kell tekintettel lenni.

Ezen utasítások és a tapasztalás példáinak nyomán így gondolkozhatunk. Mindennemű felosztásnak természetes és legigazságosabb alapja az atyafisági elágozás; a minthogy e szerint — mikép már láttuk — nem csak egyes közre hagyott darabokat lehet legigazábban szétosztani, hanem a magános használat alatt volt minden birtokokban is egészen új osztály eszközölthetnek. A hol tehát ilyen világos ágazat létezik, ott félszegség lenne bármi más kulcsról gondoskodni; sőt minden más felosztási arányt is annyiban lehet méltányosnak tartani a mennyiben ezt kisebb vagy nagyobb mértékben közelíti meg.

Igy a hellyel közel még divatozó és törvényeinkben említett régi házhelyek egy része valószínűleg a még akkor egészen el nem enyészett rokonságok nyomán készült, míg más része az eredeti szétosztások és ajándékozások szerint tartatott fenn; annyi bizonyos, hogy mindég külső és belső javaknak összesége értetik alattok, hasonlólag a jobbágytelki állományhoz. Ezért rendeli a 2-ik §-nak végpontja „hogy ha valamely régi házhelytől elszakítottak volna a tartozmányok, ezeknek elszakítását és hová lett csatoltatását mindazáltal a követelő fél bebizonyíthatja, az olly házhely a kulcsba befoglaltassék.“

Az igaz, hogy az újabb időkben különösen az előbbeni arányosítási törvények óta, azokban a tiszta belsőségi birtok rendeltetvén kulcsul, a házhelyek, vagy nemesi telkek is csupán annak misége szerint határozottak meg: t. i. a belső telkek, kihagyatván belölök mindennemű foglalások, felmértettek és kiszámítottak, és rendszerint 1200 □ ölnyi kiterjedés vagy egy közönséges hold vétetvén egy telekre vagy egy sessióra, kimutatattott, az egész helység hány illy telket teszen, és hogy ezeknek aránya szerint kinek kinek mennyi telke és ahoz képest mennyi joga van a közös haszonvételekben.

Ezen eljárásnak méltányos létét azonban következő kétféle okoskodáson lehet igen egyszerűn alapítani.

a) Akár az atyafiságos osztozásokban, akár tán eredeti kiosztások alkalmával a legbecsesebb részek minden esetre a legjobban kéz alatt eső — a ház és lakás körüli térségek levén, bizonyosan ezekben kívánták leginkább mindannyi résztvevők az osztályaránynak igazságos megtartását, ezekből kiszorítani egyik sem engedte magát, vagy pedig igazságtalan szétosztás által károsítani.

b) A legeltetés és más haszonvételekkel való élés, minden esetre a helybenlakás vagy legalább háztartás által levén feltételezve, lassanként ezen kellékek mintegy összeolvadtak, úgy hogy a kinek helyben lakása és háztartása vagy legalább belső telki illetősége volt, egyszersmind a közlegeltetésben is részt vehetett, az azal nem bírók pedig kizárattak.

Azonban bár mint legyen is, a hol illyes házhelyek léteznek, miután minden haszonvételek és terhek több idő óta szerintek osztattak, sőt talán egyes használat alá vett részeknek, erdőknek, kenderföldeknek, káposztásoknak sat. kiosztása is mellettek tétettek; miután ezen tekintetekből az őket képviselő belső telkek, értéken felelőül nagy becsben tartattak és árultattak, és a közös haszonvételekkel mintegy kapcsolatba helyeztetek: helyettük más kulcsot állapítani, felette sok bajba, sok intézményeknek felforgatásába, és sok magány jogoknak megsértésébe kerülne; mert példaképen lehet, hogy némelyek több belsőséget felette drága pénzen értéken túl vásároltak össze a hozzájuk bizton várható járandóság fejében, mások pedig, külső birtokaikat adogatták el, a belsőt épen az említett érdekből tartván magoknak; melly esetben a külső birtokot jutányosan vevők, ha tán belső és külső birtok összesége vétetnek kulcsul, mások kárával méltány nélkül nyernének.

A belső és külső birtok összesége tehát, — a törvénynek rendelete szerint is — csak akkor vétetik felosztási kulcsul, ha a birtokoknak zavarban léte miatt, sem ágozat, sem házhelyek nem volnának kikutathatók, sem a belsőségek az említett tulajdonokkal nem birnának, vagy pedig a sok foglalások és visszaélések miatt tisztába nem hozattathatnának. Illyenkor mindenkinek külső belső felmértetett birtoka összesítetik, és a kijött mennyiség arányában részesül a kérdéses részekből.

Egyébiránt — megjegyezvén hogy az arányosság kérdése egy a legveszélyesebbek és kényesebbek közül, melly igen sok időt és fáradságot szokott felemészteni — igyekezzenek a tagosítani a-

karók ezen ügyet, akár barátságos egyezkedés, akár törvényes pör útján minél előbb tisztába hozni, nem hallogatván azt mint szokás a felmérésnek bevégezzeig, a mikorra ugy is elég teendő, elég elintézendő marad a közelgető kiosztás tekintetében. — Nem szükséges annak elhatározása végett sem előleges felmérés, sem a mérnöki munkálatok befejezése; mert egyebet nem kell tudni, minthogy melyek a kérdéses szétosztandó részek? és hogy kik és egymáshoz képest minő arányban részesülhetnek azokból? hogy valósággal mennyit kap belőlök mindegyik követelő, azt a mérés és kiszámítás végeztével, igen könnyű kicsinálni. Nem is lehet semmi félszegebbet gondolni azon néhol divatozó gyakorlatnál; miszerint mihelyt a tagosztály megpendítetik, minden egyéb végezni valók előtt nyakra főre felmérés határoztatik és vetetik fogatba, mellynek végeztével jön elő egymásután a sok hadd el hadd, elannyira hogy azután a valóságos kiosztásig még több évek forogván el, részint a mérnöki munkálat, részint a birtokok szenvednek az alatt annyi változást, hogy tökéletes kihalogatás végett az egészet csaknem újra kell elkészíteni és rendbe hozni.

8. §. A földek osztályozása (*classificatio*).

Alig van egy határnak is olly helyzete, hogy földszínének haszna, e szerint értéke is általában egyenlő volna, részint a termékenységnek különböző léte, részint a közelség vagy távolság tekintetéből. Jobb földeit pedig ugyanannyi alábbvalóért, a közel levőket a meszesfekvőkért, szóval több értéket kevesebbért senki sem cserélne örömet: miért is hogy a tagosztály a saját szentségének sérelme nélkül igazságosan eszközölthessék, hogy 20 garasért vagy 60 krajczárért egyforintot kapjon a kieserélő, szükségesnek itéltetvén, rendeltetett a különböző hasznu és értékű földterületeknek összehasonlítás utáni megbecsülése vagy osztályozása.

Az az, bizton feltehetvén, hogy a mint — példaképen — egy rőf 12 forintos posztó épen annyit ér, mint másfél 8 forintos, úgy bizonyos mennyiségű jobb földterület is épen ollyan értékű lehet, mint több alább való, s megfordítva: e szerint az osztályozásnak értelme és feladata nem más leszen, mint lehető szigorúsággal el-

határozni azt, hogy a különböző minőségű földrészekből mekkora kiterjedés ér annyit, mint a másiból bizonyos megállapított mennyiség, melly szerint azután egyiket a másikkal bátran ellehessen cserélni. —

E végett mindenek előtt meg kell állapítani hogy a tagosítandó határnak melly részei minden tekintetben legbecsesebbek, s hogy ezen részeken az alapul szolgálendő hold milyen kiterjedésű legyen, vagy hány négyszögölekből álljon. Ezen utóbbi kérdés fölött néhol sokat szoktak vitázni, ámbár minden ok nélkül, mert akár mekkora legyen is az alap hold csak a többiek helyesen legyenek hozzá képest kifejezve, a dologban semmi változást sem csinál. Tapasztalás szerint 1000 négyszög ölnyi térségbe két mérő vagy egy kila gabnát jó sükerrel lehet vetni, ezt tehát minden kétkedés nélkül vehetni fel első osztályu holdnak. Ezután a föld színének minden változásainál állapotásokat tevén, azt kell szigoru megfontolással meghatározni, hogy ezekből mekkora területért lehetne a felvett első osztályu holdat elcserélni. ha emezekből 1000 négyszög ölhöz 100, 200, 300 négyszög öl javitást adunk; minden tíz holdra 1, 2, 3, hold feladás esik. Vagy ha a felvett legjobb minőségű földből két mérőset például 200 forintra becsülnénk, a másiból ugyan annyit huszszal kevesebbre vagy 180 forintra, ezen arányszerint, ha 180 forint ezen földből 1000 ezernégyszögölet ér, hát 200 forintért—vagy a mi mindegy 1000 négyszögölnyi legjobb minőségű földért—mennyit lehetne belőle adni „(180 1000=200: X=1111) középszámittással a másik osztályt 1100 négyszögöltre lehetne tenni. Illyen hányás vetés és okoskodások között az egész határt figyelemmel át kell vizsgálni, minden észrevételeket feljelelni s mindenütt lehető legigazságosabb összehasonlításokat és becsléseket tenni.

Még pedig ne csak egyes dülők szerint történjék az osztályozás (ha kivált löbb kisebb birtokok esendők kiosztás alá) hanem a föld jóságának minden feltűnő — bár kevés térséget foglaló — változásainál, azért egyes földeknél is állapotásokat kell tenni, sőt azokat derékon vagy keresztben is meglehet szaggatni, ha például egy részök kövecses, égvényes vagy vizmosásos volna: mert kiosztáskor gyakran egészen elmetszetnek ezen haszonvehetlen részek a jobbaktól, s ha osztályozás alkalmával meg nem voltak különböztetve csak annyiba számíthatók mint amazok, és így okvetlenül károsodik az a kinek birtokához csatoltatnak.

A távolságokra minden esetre kell tekintettel lenni, mert kisebb birtokiak bizonyosan örömmel sietnek lakóhelyökhöz, minél közelebbre; a kiknek pedig ki kell építkezniök, illő hogy legalább építési költségeik és az épületekre szükséges földvesztesség némileg kárpótoltassanak. Gyakran azonban megeshetnék, hogy a távol fekvő részeket lán a szomszéd határbeliek tetemesebb javítás nélkül is előleges egyezkedés mellett elvállalnák, melly esetben ugy is meglevén minden részről a kölcsönös nyereség, kár volna nagy becsülés által sokaknak kikerülhető veszteséget okozni.

Lapályos és vizenyős helyekről pedig megkell jegyezni, hogy a fölösleges nedvesség levezettetvén rólok, többnyire igen jó minőségű földekké válnak: azért is ha lehet már a mérés megkezdése előtt vízvezető csatornák által javítassanak meg, vagy a mi még tanácsosabb, hozzáértő által vizsgáltassanak ki, a ki biztos kezesége mellett véleményt adjon a lecsapolásnak sikeréről. — Ezen bizony várható sikerhez képest kell azután őket osztályozni és megbecsülni, belé tudván a becsülésbe a víz-vezetés és árkok tartásának költségeit s terheit. —

Ugyan ez alkalommal minden haszonvehetetlen helyek, tócsák, gödrök, vizmosások s a többi, pontosan megjeleltessenek, és elintéztessék lehet-e azokat valakinek esendő birtokába bele számítani, és ha lehet valyon mennyibe?

Nem ritkán van pedig példa arra is, hogy a határban igen különböző levén a föld minősége, míg egy része például, mindent bő haszonnal terem, a más rész csak némelly kevésbé nemes vetemények növelésére alkalmas: senki azon jobb részből magát kizáratni nem akarná, annyival kevésbé azon terméketlen helyekre szorítatni egész birtokával: illy esetben az összehasonlításnak és ezen alapuló egybecserlésnek helye nem lehet, hanem a gazdálkodási nagyobb kéjelmet felkell áldozni a szentebb jogosságnak, és úgy egyezni, hogy kiosztáskor mindenki elébbi birtokaihoz aránylag két tagban kapja ki illetőségét. Illyen intézkedés célirányos létére — nem épen sürgető szükség esetében is — igen sok példák vannak immár: ellenkezőleg pedig szomorú eseteket említhetnék, midőn azon félszeg elv szerint, hogy mindenki török szakad egy tagot kapjon, még is — igazságos osztályzatot készíteni nem lehetvén — a határnak javában rosszában részesüljön, a földet annak egész hosszán vagy szélességén végig nyujtották, és

igy a kisebb birtokok szerfelett keskenységök miatt használhatlanokká lévén minden előbbi értékeket elvesztették.

A hol igen jó fekvésű rétek és szép erdők vannak, szinte tanácsos eleve elhatározni, vallyon különösen lesznek-e kiosztandók, vagy pedig a többi földekkel egybe tagosítatnak; mert az első esetben különösen is lehet őket osztályozni, mi által könnyebb és az igazságot jobban megközelítő lesz a munkálat. Az erdőkre nézve azonban mellékesen megjegyezzük, hogy kiirtásukat és a földekkel, rétekkel összesítésüket mind a józan gondolkodás, mind a józan gyakorlat egyaránt kárhoztatják. Lehet azokat különösen tagosítani és a fákat különbözőképen összecserélgetni. Néhol például kivihető, hogy minden birtokosnak legszebb és nagyobb erdeje kiosztáskor kezénél marad, a több aprók a mellé csatoltatván, mellyekből a fákat vagy megveheti vagy kicserélheti. Lehetne e kicserélésben következőleg is járni el: néhány becsületes és nem érdekelt emberek, hitők letétele mellett — a kérdéses erdőnek minden fát számszerint megbecsülik és sorszerint jegyzőkönyvekbe iktatják, mellyből végtére kitetszenék mennyi értékű fája van most Péternek, Pálnak, Istvánnak. Ezen könyv az erdők felosztása után elővételvé ki tűnnék, valjon Péternek több értékű fája esett-e mint előbb volt, vagy kevesebb, ugy szinte Pálnak és Istvánnak, és a ki többet kapott, amazoknak a felesleget készpénzben kifizethetné. Közös erdők lévén így felosztandók a munkálat még egyszerűbb és igazságosabb lehet.

Ez eddigiekből is észre lehetett venni, hogy célszerűn, igazságosan összesíteni jó osztályozás nélkül szinte lehetetlen, mert igazságos cserét csak a mellett lehet eszközölni és a benne elkövetett hibák, végrehajtáskor minden esetre kifejlenek, sujthatván azokat kik elkövelték szinte ugy, mint az ártatlanok fejeit. Azért ne engedjék a közbirtokosok azt idegenek által hajtatni végre, kik ámbár jó gazdák és földbuvárok, lehetetlen még is hogy a határt minden tekintetben annyira ismerjék, termékenységének különböző helyeit ugy tudják, mint a kik évek óta szántják és vetik, gyűjtik és takarítják. Hanem mihelyt a fölmérés megrendeltetett, a földek osztályozása is azonnal sürgettesék: e végett, a hitelesítésre kitűzött ünnepélyes kijövetel előtt már néhány hetekkel, az egész birtokosság vagy legalább értelmesebbjei és előljárói, gyakrabban jöjjenek össze, az előadott elvek és nézetek szerint magok között

tanakodjanak, a hely színét több ízben megvizsgálják, minden észrevételeket feljелеljenek és megrostáljanak, a miben összejönni nem tudnának, néhány választott és meghitelt emberek által elítéltesék, szóval az egész osztályozatot annyira elkészíteni igyekezzenek, hogy az a bíróságnak csak átnézés és törvényes megerősítés végett nyujtassék által. A hol több érdekek, például uraságok nemesek és jobbágyok vannak, mindegyiknek illő befolyás engedessék, sőt gyakran igen üdvös eredményre vezet ha két külön vált rész teszi az osztályozásokat, mellyeknek összevetéséből az igazság legszebben kitünik. —

Az osztályozási okiratot pedig lehető világosan és félreértetlenül kell szerkezteni; minden különböztetéseket pontosan meghatározni, minden becsülésnek okát adni hogy t. i. miért van ez vagy amaz rész ennyi, a másik meg annyi osztályba tételre, például lapályossága, sülevényes, homokos, köves, gödrös, vizmosásos léte miatt, — mi által sok ingerültségnek, szemrehányásnak és rossz akaratnak elejét lehet venni; és a munkálódó mérnöknek mindenekről hiteles utasítást adni, hogy az az önkénynek még csak árnyékával se vádoltassék.

Az osztályozásban leginkább két okból tételnek szándéklott hibák, bár a mint az okosabban gondolkodó hamar észreveheti, elég botorúl és igen félszeg számitással. Vagy t. i. az osztályozók nem tudván határtalan kapzsiságukat zabolázni, azon tájakat hol több földeik helyezvék mód nélkül felbecsülik; vagy a hol majdan járandóságukat kiadatni reménylik, értékén alól leszállítják. Ezekről méltán ellehet mondani, hogy nem tudják mit cselekesznek; mert első esetben alig észrevehető hasznukért, másoknak mindenesetre ártanak, de maguknak is tízszeres kárt okozhatnak, könnyen megeshetvén hogy minden birtokaikkal ama rosszul becsült helyekre szoríttatnak: az utóbbira nézve pedig jól meg kell jegyezni, hogy ollyas előre való tervezgetéseknél szerencsétlenebb sőt veszedelmesebb valamit képzelní sem lehet, mert ugyan kiláthatná előre hogy mi történhetik a dolognak teljes kifejlődéséig; nem épen ellenkezőleg üt-e ki a mit előre kiesínálgattak, és akkor nem épen azok emeltetnek-e igazságtalanul, kiket tán méltány nélkül buktatni akartak, és nem önmagok hullanak-e méltán a másoknak készített verembe. Nincs itt semmi célszerű, semmi tanácsolható más, mint az igazságnak megközelítésére törekvés; ha ezt sikerül tenniök,

abban biztosak lehetnek, hogy vesztes legalább senki sem leszen, nyertesek pedig mindannyian, a mennyiben alkalmasabb és jobban használható birtokot kaptak törvényes és igaz csere útján.

Szükséges pedig az osztályozást — mint mondtam — a felmérés kezdetén vagy folytában előlegesen megtenni, nem pedig — mint sok helyütt szokás — akkorra halasztani mikor a felmérés már hitelesítetvén a kiosztáshoz is készültek tétettek; részint azért, hogy minél kevesebb jövőre való kinézésekkel: foghassanak hozzá a közremunkálók; részint mivel a felmérést is — mint később meggyőződnetünk róla — csak akkor lehet teljesnek és olyannak tekinteni, mellynek nyomán az összesítés, világos rendszer és látható igazság útján létesíthetjük, ha mind a térkép, az osztályokat elkülönöző vonalak pontos felvételével és bejelölésével készíttetett, mind a földkönyvben kitétetett a részeknek és egyes daraboknak nem csak kiterjedése, hanem egyszersmind osztályozataik szerint való értéke és kicserélhetőség aránya is. Továbbá az osztályzatok kidolgozásában és bevezetésében szinte ugy eshetik akár szándéklott, akár botlási hiba, mint a felmérés és kiszámításban; a miért épen ugy szükséges azoknak birói átvizsgálása és meghitelesítése mint amazoké, a mi, ha a földbecsülés előre megtétetett, egyuttal könnyen megeshetik.

Mondtam hogy az ágozat szerint való tagosításkor, nem épen szükséges a határt előre osztályozni, mert ezen esetben az elébbeni birtoknak minősége és értéke nem jön tekintetbe, és az igaz osztózás végett szükséges javításokat, hasogatáskor is meg lehet határozni, és az egész mennyiségből levonván kiadni. Hanem ilyenkor is sok vizsgálkozás és kedvetlenség elkerültetik, ha a határ, földminőségei szerint előre osztályozás alá jön, a mire ez egyszerű példa elég felvilágosítást fog nyújtani. Bizonyos térséget több atyafiak között kell felosztani. A kiterjedés 584150 négyszög ölet tesz, de a föld, minősége nem egyenlő lévén, osztályoztatott, melly szerint a leghasznosabb részek 1000, a középszerűek 1100, az alábbvalók és messzebb esők pedig 1300 négyszög ölnyi holdakkal számítatván; minthogy az első osztályba 190000 négyszög öl esett, ez holdakká tétetve 190 holdat adott, a második osztálybeli 242566 négyszög öl 1100 négyszög ölével $220\frac{1}{2}$, a harmadik osztályu 146584 \square öl pedig 1300-al $112\frac{3}{4}$ holdat tett, az egész elosztandó mennyiség $523\frac{1}{4}$ egyenlő értékű holdakból áll, mellyet az atyafiak közt osztályos jus-

saik szerint el kell osztani. Így például A-nak jár $\frac{1}{4} = 130\frac{3}{4}$ hold; B-nek $\frac{1}{8} = 65\frac{3}{8}$; sat., mely illetőségét ha első osztályban kapja ki leszen A-nak = 130750, B-nek = 65375 négyszög öle, másodikban A-nak járna minden holdjáért 1100, mindössze 143825, — harmadikban minden holdjáért 1300 vagy összesen 169975 négyszög ölyni kiterjedés — és így tovább. —

9. §. *A felméréshez szükséges előkészületek.*

a) *A határozás.*

Szabatosan megmérni csak láthatólag kijelelt és elkülönözött térségeket lehet; azért is ha a tagosítandó határnak bár mely részén az elválasztó szélek bizonytalanok, vagy a halmok elpusztultak szétszórattak, azokat mindenek előtt hitelesen ki kell jelelni és ujítani, szükség esetében a határ villongások törvényes elintézésével is; az így megállapított pontokat és vonalokat a mérnöknek biztosan kimutatni, hogy azok szerint, helyesen készíthesse el munkáját. Tanácsos ugyan ezen alkalommal a közösöket a szántóföldektől rétektől és erdőktől, mint szinte ezeket egymástól választó, gyakran kétséges, vagy foglalások által el is rontott vonalokat félre ismerhetetlenül kijelelni, az elfoglalt és szántott utaknak miben létét — ha miattok utóbb bontakozások és villongások keletkezhetnének — megállapítani, világosítást adni az iránt is, mely árkok és utak mérendők magánosak birtokába vagy a közre hagyandók, mert mindezek és hasonló csekélységeknek látszó körülmények nem ritkán, igen sok elégtelenségre, és a munka változtatgatására szolgálnak ürügyül, melynek szabad folyását csak méltatlanul akadályozzák.

b) *Megyezés vagy az egyenkénti birtokok kiigazítása.*

Országszerte ismeretes a magyar gazdák ezen szójárása „elől kaszálj! utolján szánts!” mert nehezen van széles e világon annyi összeütközés és villongás szomszédok között birtokaik miatt; annyi irigység a másé ellen, és olly kaján igyekezet abból a magáét nevelni, mint kedves hazánkban: miért is elől kaszálj, hogy a szom-

szédéből is egy részt lecsiphess, vagy ha jobb lelkü vagy, legalább szomszédaid a tiedből ne kanyaríthassanak; és utolján szánts, hogy a szomszédokéből is egy két barázdát magadéhoz fordíthass, vagy legalább a mit a tiedből elfoglaltak visszafoglalhassad.

Ezen rögzött bal szokás miatt, rendszerint minden közbirtokosságokban van hatalma az elöljáróságnak, felszólítván, az elfoglalt darabokat igaz uraiknak visszajelelni, az elrontott megyéket és barázdákat kiujtatni, s a csipkedőket némi birságra büntetni. A visszajelelésnek alapjául pedig többnyire a régebbi osztózások és azokra való élénk visszaemlékezés szolgál, mely szerint rendesen köztudomásu, hogy ez és ezen földek például egy osztálybeliek lévén, vagy egyenlőknek vagy egymással arányosoknak kell lenniök, vagy pedig hogy a kérdéses elvlasztó barázdák és megyék bizonyos ismeretes bokroknál, köveknél és fatörzsököknél vonattak.

Ha már jó gazda — kinek szigorú szabálya, a máséból körömnit sem kivánni jogtalanul, magáéból sem engedni egy talpalatnyit sem — mindenkor ügyelni köteles birtokainak csorba nélküli kellő állapotban létére, mindenek felett tegye ezt felmérés alkalmával. Mert a mérnök akként tartozik mindent felvenni és írásba vezetni, a mint a darabokat fekvő állapotjokban találja, s mivel a magánybirtokokra nézve, az így talált mennyiség lesz kulcsa a jövőendő kiosztásnak; a kinek javaiban, mikor felmérétek bármi hiány és kevesebbség volt, ezen fogyatkozást örök időkre kéntelen szenvedni.

Ezért is, ha csak az egész határ általában ágozat és illetőség szerint nem osztatik újra fel, a szomszédok megyéiket egymás között jó eleve kiegyenlítésék, vagy ha magok között nem tehetik, az elöljárók által kiigazításák s jól megismerhetökké tegyék. Azon egy osztályosok pedig, kik bizonyos határokat magok között nem is tartottak, hanem a tudva levő osztály arány értelme szerint használták birtokaikat, abban egyezzenek meg, hogy azon illetőségök egy csoportban méreteltvén fel, annak egész mennyisége négyszög ölekben osztassék szét közöttök. Ezt lehet tenni sőt igen tanácslandó, úgy egész birtokok mint egyes darabokra nézve is, mert így senki sem tarthatja magát szomszédai által csalatottnak, s az alkalmatlan még sem egészen tökéletes barázda igazítgatást célszerűn mellőzhetni. Példaul A. dülöben két régi megye között 5 hasáb föld van, az első Pálé, a másik és harmadik Péteré és Józsefé, úgy hogy Péter $\frac{1}{3}$ -át, József $\frac{2}{3}$ -át bírja; a negyedik ismét Istváné; az ötödik Fe-

rencé: a mérnök az 5 hasábot egy esomóban mérvén 5460 négyszög ölnyi területűnek találja, és az elmondott illetőségek értelmében ekként jelöli a földkönyvbe.

A... Dülőben.

13-dik megyeköznek	$\frac{1}{5}$ -e	Pálé	=	1092	□ öl
	$\frac{2}{5}$ „	Istváné	=	2184	„
	$\frac{1}{3}$ „	Péteré	=	364	„
	$\frac{2}{3}$ „	Józsefé	=	728	„
	$\frac{1}{5}$ „	Ferencé	=	1092	„
				összesen	5460 □ öl

c) *Összeírás.*

Az egyenkénti felmérésnek az a célja, hogy a határban levő minden egyes részeknek és daraboknak kiterjedése, és az osztályozat értelme szerinti bece meghatározatván, e mellett mindennemű magánybirtokok is illető tulajdonosaik nevével jelettetvén, rendszeres fölkönyv készíttessék, mellyből utóbb világosan kivehető legyen, kinek kinek mennyi, tagosítás alá jöendő, magány birtoka van jelenleg a határban. E végett látni való — mindenek felett szükséges azoknak helyzetök és fekvések sora szerinti rendes összeírása és az illetők neveire, igaz bevallása.

Azon nagy bizodalatlanságnak és félnék ovatosságnak oka, mellyel a mérnökök iránt általában a nagy közönség viseltetik, a munkálat folyamába avatatlan tudatlanságon kívül, leginkább azon hibákból ered, mellyek néha ugyan a mérnökök gondatlansága vagy hanyagsága, de legtöbbynire az illető birtokosok nyakassága és ros indulata miatt követtettek el. Ha történtek is cudar haszonlelésésből szántszándékos, vagy könnyelműségből véletlen hiányok, ezekért előbb, utóbb meglakol a gonosz vagy gyáva lelkű, hitelének, szerencséjének bukásával, ugy hogy nem csak semmire valóznak, hanem egyszersmind ostoba bolondnak méltán tarthatni. Hanem, az említettem félszeg makacskodás miatt származhatnak sérelmes hibák, mint az osztályozásban; ugy szinte az összeírásnak gondatlan vagy hamis szerkesztésében. A mérnök rendszerint egészen ismeretlen, a

keze alá vett határban, kéntelen tanácsért és utmutatásért a birtokosokhoz folyamodni: és gyakran ezek tőle minden közre munkálást, minden segílyt megtagadnak. Nem akarják birtokaikat felmérés végett kimutatni és bevallani és ilyenkor egyikét embernek utmutatása szerint kell munkálkodni. Miként tudhatná egy két ember több ezer daraboknak gazdáit és biortok viszonyait — a legjobb lélekismeret mellett is — hibátlanul elősorolni? — Minden ember ön maga számolhat legjobban arról a mi je van, maga tudja miként, minő joggal, minő határok között bir ezt és amazt; azért is.

Az összeírásokon mindenki személyesen jelenjék meg, vagy rendeljen helyettest, — földjeit rétjeit a mint következnek bemondja a határokat megmutassa, megjelentsé örök vagy zálogos joggal bírja-e a kérdéses darabokat, egyedül maga-e vagy többben is osztályosak hozzá, és ha igen minő arány szerint kell közöttök szétosztani? és a melly nevet egyszer a kérdéses birtokokra nézve felíratott, ugyanazt használja és irassa utóbb is minden alkalmakkal.

Hogy pedig senki haszontalan időtöltéssel ne terheltessék, az összeírást rendszeresen kell folytatni; előre elkell határozni, melly részen, mellyik dülőben kezdődik, merre és mennyire haladhat a kitűzött napon; és ezen végzés közzé tétetvén, azok jelenjenek meg csak, kik a nevezett helyen birtokosok, és azon időtájban midőn illető birtokjokra kerülni vélik a sort.

10. §. *A földmérői hivatalról egy két szó.*

A földmérésről két tulságos vélemény van napi renden, egyik az együgyübb köznép, másik a tanultabbak és nehány azon férfiak között, kik bár tekintélyes mérnökök, de épen nem tagosító vagy szabályozó földmérők.

Az elsőbbek az egész tudományt — mert belőle semmi ismerettel nem birnak — szinte babonás hiedelemmel, csaknem természet fölöttinek tartják, azért iránta kételkedők a botlásokat egy felől kikerülhetetlennek más felől csaknem utólérhetetlennek tartják.

Az utóbbiak — hasonló félszeg felfogással — csak kézműveszeti gyakorlatát tekintvén a földmérésnek, azt gyermekesen könnyűnek állítják, s a tudomány egyéb részeihez képest szinte aláren-

deltnek. Ez ugyan csak olyanképen esik, mintha a varga a csizma-dianál, vagy az ács a kőművesnél feljebb valónak tartaná magát, kivált ha meggondoljuk, hogy a rendszeres tagosításnak csak egyik részét teszi ki a mérnöki tudományokban jártosság: felette szükséges levén annak célirányos vezetéséhez, országos birtokviszonyainknak, az érdeklő törvényeknek és szokásoknak világos ismerete, soha nem lankadó elme és test erő, és szigorú lélekesmeretesség, mely irtózzék, nem csak a szántsándékkal, nem csak hanyagság vagy könnyelműség miatt, de még véletlen és emberi gyengeségből elkövethető hibáktól is; mellyet átok vagy áldás meg ne rendítsen, hanem minden vádnak és panasznak emberül szeme közé nézzen. A ki már egy vagy több, ezer érdeklő szerteágozott, zavart és bonyolódott közbirtokosságot rendezett, minden birtok viszonyait tisztába állította, ezernyi apróságokra folytonosan figyelmeztet: azután az egész gazdálkodás és kéjelem tekintetében célszerűen, csinosan, mintegy újjá teremtette, utóbb kitünt hiányok és félszepségek nélkül; az bizonyára szavát adja állításomhoz.

Ezért még egy felől — sok tekintetben rosszalható levén azon egy idő óta divatozó szokás, melly szerint a határok mérését árcsökkenés mellett szokják néhol kiadni, a mint ezen cselekvésnek bannom árát elég sokan fájdalmasan fizették és fizetik — tanácslani merem hogy jó hitelű ismert ügyességű és becsületű, ne pedig olcsó egyént igyekezzenek a birtokosok részökre megszerezni; más felől tisztelt bajtársak! kik szerény és igénytelen, de polgárilag bizony nem minden érdem nélküli pályán izzadozunk, sötét veritékkel a napégette arcokon, igyekezzünk, munkásság, szigoru pontosság és becsület által nyitni utat és kört tehetségeinknek inkább, mint aljasabb utakon, egymás után áskálódva egymást gyengítve, magunknak és a közügynek gyögyiránt ártalmasan.

11. §. A tulajdonképeni mérnöki munkalatról, a mennyire az a birtokosok figyelme alá tartozik.

Hogy miképen, minő módszerrel teljesítse azt a mérnök, annak előadása a sajátképeni tudomány körébe tartozik; de ez a birtokosokra nézve is teljesen közönyös, ők csak azzal törődhetvén, hogy

a munkálatnak eredménye tökéletes és hiánytalan legyen; hogy általa mindegyik, valóságos birtokának és járandóságának igaz ismeretére juthasson. E munkácskának kiegészítése végett szándékom vala ugyan mellé csatolni, igen rövid eslehetőleg érthető kivonatban, az egyszerű földmérésnek legelső elemeit, a mennyiben azokat minden mezei gazdának hasznos és lehetséges tudnia; hanem ezt ezuttal körülményeim miatt semmiképp sem tehetvén, most elégségesnek gondolom, sajátképeni célomra nézve, a mérnöki munkálatnak eredményével ismertetni meg szives olvasóimat, tudnillik az ugynevezett térképnek vagy *földabrosz-nak* és *földkönyveknek* igazi értelmével és céljával, mellyek annyival közelebből érdeklik őket, mivel a birtokkiosztásnak közvetlen alapjául és kulcsául szolgálnak.

12. §. Földmérési térkép.

Ez az egész tagosítandó határnak fekvését és alakját kicsinyben minden részeivel együtt tökéletesen ábrázoló rajzolat, a föld területéhez annyira hasonló, hogy a mennyit tesz az, rendes mérték az öl szerint, akár távolságokban, akár kiterjedésben ugyan annyit mutasson ez kicsinyített vagy fiók mértékkel, minden tekintetben.

A földszínen levő távolságokat és térségeket tudnillik öllel avagy lánczal szokás mérni ezt mondván például „ezen sarok ama másikhöz 86 bécsi öl; ezen földnek területe 2450 négyszög öl“: a térképnek készítése végett pedig feltesszük hogy a mi rajzolatunkban; egy igen igen sokkal kisebb hosszúság teszen annyit, mint a föld színén a lánc vagy öl; például egy hüvelyk 50—60—80 vagy 100 ölet, e szerint egy hüvelyknek ötöd, hatod, nyolcad, vagy tized része, egy láncot vagy tíz ölet, és ötvened, hatvanad, nyolcvanad, vagy század része egy ölet és így tovább.— S az ezen törvény szerint igen szabatosan készített mértéket, nevezzük a térkép kicsinyített vagy fiók mértékének*).

*) Ezen mérték használásának módját szükség a térkép megítélése és használata végett tudni, azért úgy hiszem nem lesz felesleges arról nemi rövid utasítás. Rendes alakja a (3) képletben látható.

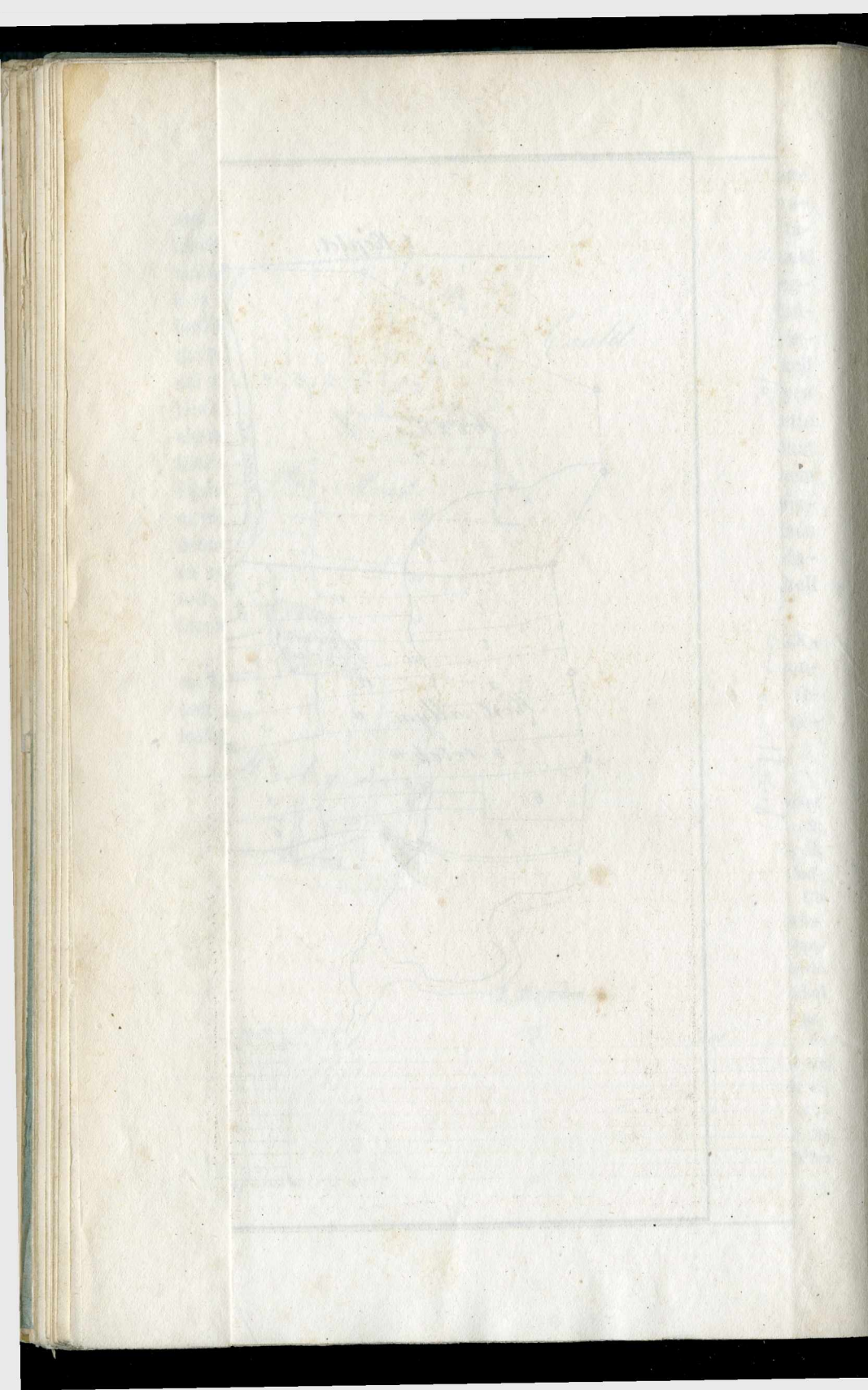
Ezen mérték szerint kell a térképnek épen olyannak, sőt annak lenni kicsinyben, a mi a hely színe nagyban, például ha valamely, dülő, vagy földsaroktól legy másikhöz láncsal mérvén a távolságot 160. ölnek találám a térképen szinte lerajzolt két saroknak is a kis mérték szerint 160 ölnyre kell egymástól lenni: sőt megfordítva ha a térkép szerint a határban levő bármí tárgyák távolsága például 250 ölet tenne, kicsinyített mértékben, a hely színén láncsal tett mérés után, ezen 250 ölnek kevés különbséggel ki kell jöni. Kevés különbséggel mondom, mert kissé figyelmező könnyen elgondolhatja, hogy a térképen egy ölet jelentő hosszúság is felette kicsiny levén egy két lábnyi távolságokat emberi szem és vigyázat észre sem vehet. Így áll a dolog a kiterjedésre nézve is, melly nem egyéb levén, mint egy bizonyos határok közé szorított felszín mindennemű távolságainak összevetése, ha a távolságok a hely színén és azt ábrázoló térképen teljesen hasonló; miként elébb mondatott, a területeknek is mind a két helyen szinte arányosoknak kell lenniök.

Hazánkban még nincsen általánosan bevett szabály alak, melly szerint minden földmérési térképeknek készítenni kellene, azonban a rendszerint egyenlőkép készített főbb vonásokkal nem lesz felesleges kissé megismerkednünk, hogy kezünkbe akadván egy né-

Feltevén például hogy térképünkön egy hüvelyk 50 ölet, e szerint a 4 hüvelyk hosszúságu AC vonal 200 ölet tesz; ez elosztott 2. teljesen egykora részekre AB BC mindegyik 100 ölet jelentvén. Egyik rész AB ismét elosztott tíz egyenlő részekre, mellyek közül mindegyik tíz tíz ölet teszen. E szerint BC tesz 100 ölet Ca 110; Cb 120; Cc 130. sat. ölet. — Épen így van szétosztva az AB-vel közegyenlős ugyan egykora vonal DE is, melly AD és BE. függőlegesek által van vele összekötve. — AD szinte mint BE tíz egyenlő részekre osztva és az osztást jelelő pontok egyenes vonalokkal vannak összekötve; AB-nek és DE nek tíz egyenlő osztásai pedig mint látható rézsutos vonások által különböztetvék. Bk és BE között a B-hez legközelebb eső vonalka (1) KE nek vagy is tíz ölnek egy tized része vagy is 1 öl; lejjebb eső második (2) két tized része vagy 2 öl; a harmadik (3) három öl, a negyedik (4) négy, az ötödik (5) öt öl és így tovább. E szerint $uz=101$ öl, $Xj=102$ öl, $yv=103$ öl; továbbá $uá=111^\circ$; $ua''=112^\circ$; $ub'=121^\circ$; $ub''=122$ öl és így tovább;

I. Tábla.

melly tén közelebből is érdeklő térkép, az legalább némileg érthető legyen előttünk.

A határhalmokat apró körül csillagozott vagy feketített pontok képezik, s az összekötő irányok ha árok vagy folyam, vagy megyék által nem képviseltetnek, megszaggatott apró vonások folyamával jelettetnek, a megyék és barázdák vékony fekete huzások, az árkok szinte egymáshoz közegyenesen közel huzott vonalok által képviseltetnek, melyek közül a vastagabb az árok partját jeleli. A nagyobb utakat párhuzamos vonások jelentik, rendszerint árkokkal övedzve, a mellékesekeket szinte kettős vonalok, egyik közülök pöttögetett levén. A határ részeinek miségét, részint a használt különböző színek, részint a beleírás tudatják. Így a kertek és belsek halvány vagy barnás pirossal szoktak színeztetni; a házak helyei sötét téglavörösrel, a szántó földek barnás kalász színű sárgával; a rétek virító zölddel, a legelők halványabb fű zölddel, az erdők barnával vagy zöldes sárgával, fákkal berajzoltatva; tavak elhaló kékessel, folyók s víz állások szinte, mocsárok zöldes kékkel, apró sással tele rajzoltatva, gödrök, vizmosások sárgás barnával, nagy utak halvány pirossal, mellék utak barnás vörösrel. sat sat ...

Különösen is megneveztetnek pedig minden határ részek, dülők, és a bennök fekvő minden különmértett darabok berajzoltatván, sorszerint számokkal jelettetnek, a mely számok alatt vezetettvén ugyan azon egyenkénti darabok a földkönyvekbe, ezeknek és a térképnek segítségével mindennemű kérdéses földek vagy rétek szóval egyes birtokok iránt első tekintettel ellehet igazodni. Nagyobb világosságul az I T. 1. szám alatti képlet nem leszen felesleges.

Ez illy térképnek használata felette nagy és szembetűnő; mert mi alatt az egész határnak fekvését és alakját, melyet a maga egész valóságában, szemmérték és nézés szerint, bár mennyi fáradozás és után járás mellett sem lehetne igazán megismerni, kiesinyben úgy eléadja, hogy egy tekintettel az egészet minden szegletével és zugaival át lehessen vizsgálni, s a szerint a birtokok jövődől cél szerű elhelyezéséről gondolatokat és terveket alakítani; a mérnöki számítások, különösen a kiosztásnál ennek segítségével és ezen történnek; de felméréskor is a nagyobb és rendetlenebb, sok szegletű és hajlású daraboknak, a közösöknek, erdőknek, legelőknak, tavaknak, mocsároknak és bokrosoknak továbbá egyes dülőknek sat. kiszámítását csak ennek segédelmével lehet igazán megtenni. És ez utóbb

tekintetben a térkép a földkönyvvel szoros egybefüggésben van; úgy hogy ennek jósága és tökéletessége amazét mulhatatlanul feltételezi.

13. §. *Felmérési földkönyv.*

Ez az egész mérnöki munkálatnak értelmes magyarázata, benne a határban levő minden nemű egyesbirtokok, helyezelők, fekvésük sora, és birtokosaik neve szerint előszámláltatnak, kiterjedésük vagy nagyságuk, úgy szinte osztályozatuk is világosan kitétetvén. Ennek világos és tökéletes szerkezete érdeklí mindenek felett a birtokosokat, mert ebből fog kitünni mennyi, és osztályzat szerint micsoda értékű birtoka van kinek kinek, szóval ez leszen a jövendő kiosztásnak csalahatatlan kulcsa. —

Jóságá és tökéletessége pedig e következőkben áll; hogy a szoros összeírás nyomán készítetvén, az egész határban levő mindenféle legkisebb részek és darabok is benne elősoroltassanak, minden egyenkéntiség igazi tulajdonosának nevével jeletlessék, kiterjedéseik pontosan legyenek meghatározva és kitétetve, a különböző minőségű földterületek osztályozataik szerint tisztán megkülönböztetve, és meghatározott becsök szerint holdakká tétetve.

Illyetén felmérési vagy fekvés szerinti földkönyvnek egy igen célszerű példányát, jónak láttam némü magyarázat mellett ide iktatni.

Ennek második rovatában megneveztetik az elősorolandó birtoknak misége, dülője illető tulajdonosa, az első rovatban a sorszá-
mok által megjelentetvén, hogy az hányadik külön méretett darab és micsoda számmal van a térképen is jelevé; azért azon első rovatot térképi számok rovatának is lehet és szokás nevezni. — A harmadik rovatban a jelentett darabnak négyszög ölekben való kiterjedése vagy nagysága foglaltatik; a következő, szükséghez képest több vagy kevesebb rovatokban pedig megmagyaráztatik, hogy a nevezett darab micsoda osztályba tartozik, és így mennyi számmal kell elosztani, ha osztályozat szerintes holddá akarjuk tenni. — Sőt ha bizonyos földek — az osztályozás cikkelyében említett módszerint — keresztben volnának megszagatva, például egyik felök 1100, a másik 1200. négyszög ölekkel számíttatnék, e szóban levő rovatok által kifejeztetik, hogy mennyi tartozik belőlök egyik, mennyi a másik osztályba. Az ezek után levő rovatokban, a különböző birtokoknak osztályo-

Felvételi vagy fekvés szerinti földkönyv szerkezete

III. Tab.

Térképi szám	Dűlők és birtokok nevei	Négyszeg ölekből	A nevezett birtok mennyisége								Osztály szerinti holdakban				Hold összeség								
			1000	1100	1150	1200	1300	1400	1500	Belső- ség	Rét	Szántó föld	Erdő										
			□ ölekkal számitandó osztályokban																				
			S	z	á	n	t	ó	f	ö	l	d	e	k	é	s	r	é	t	e	k		
	1. Alsó Kertaljai rétek																						
1	Kövi István	2412	2412																				
2	Balog Jó'sef	1646	1646																				
3	Szabó Sándor	1712	848	864																			
	és így tovább																						
	Összesen	21420	12640	6952	—	1828																	20 ⁴⁹ / ₁₀₀
	5. Kis mezei szántóföldek																						
1	Kovács István	814	407	—	—	407																	
2	1/3 Szabó Sándor	1026	461	—	—	565																	
	2/3 Szabó István																						
3	Nagy Péter	636	636	—																			
	és a többi sorban																						
	Összesen	45864	33148	—	—	972	11744	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	42 ⁹⁹ / ₁₀₀

Térképi szám	Dűlők és birtokosok nevei	A nevezett birtok mennyisége										Hold összeség					
		Négyszeg ölekből	□ ölekkal számítandó osztályokban							Osztály szerinti holdakban							
			1000	1100	1150	1200	1300	1400	1500	...	Belső- ség		Rét	Szántó föld	Erdő	Közösök	
Ö s z v e s é g e k á t n é z e t e.																	
<i>Belső telkek</i>																	
1	Alsó sor	18532	—	—	—	18532											
2	Felső sor	16326	—	—	—	16326											
	és a többi																
<i>Szántóföldek és rétek</i>																	
1	Alsó kertaljai rétek	21420	12640	6952	—	1828				—	20 ⁴⁸ / ₁₀₀						
5	Kis mezei szántóföldek	45864	33148	—	—	972	11744			—	—	42 ⁹⁹ / ₁₀₀					
6	Erdő melléki alsó dűlők és a többi dűlők	59227	—	—	—	—	47192	7075	4960	—	—	44 ⁶⁹ / ₁₀₀					
	Összesen	2412630	420436	659630	86942	1143010	68540	13643	20449	—	—	357 ¹⁴ / ₁₀₀	1767 ¹⁷ / ₁₀₀	—			
<i>Közösök</i>																	
—	Utak, csapások, dűlők	42320	6356	8654	—	22468	2972	—	1870						36 ⁴⁸ / ₁₀₀		
—	Földvájó és köveceses gö- dör stb.	13430	—	—	—	13430									11 ¹⁹ / ₁₀₀		
—	Köz-legelők	1654830	—	452340	—	839420	—	108450	256420	—	—	—	—	—	1357 ⁹⁴ / ₁₀₀		
	Összesen	1710580	6356	460994	—	875318	2972	108450	256490	—	—	—	—	—	1405 ⁶¹ / ₁₀₀		
Á l t a l á n o s á t n é z e t																	
	Belsőségek	88525	—	—	—	88525	—	—	—	—	73 ⁷⁷ / ₁₀₀	—	—	—	73 ⁷⁷ / ₁₀₀		
	Szántóföldek és rétek	2412650	420436	659630	86942	1143010	68540	13643	20449	—	—	357 ¹⁴ / ₁₀₀	1767 ¹⁷ / ₁₀₀	—	2124 ³¹ / ₁₀₀		
	Közösök	1710580	6356	460994	—	875318	2972	108450	256490	—	—	—	—	—	1405 ⁶¹ / ₁₀₀		
	Egész összeség	4211755	426792	1120624	86942	2106853	71512	122093	276939	—	—	73 ⁷⁷ / ₁₀₀	357 ¹⁴ / ₁₀₀	1767 ¹⁷ / ₁₀₀	—	1405 ⁶¹ / ₁₀₀	3603 ⁶⁹ / ₁₀₀

zat szerinti hold mennyisége vagy az ugy nevezett becs holdak tétetnek ki, melyekről a birtokkönyvnek ismertelésénél kissé bővebben szóllani alkalmunk lesz.

Ezen illy földkönyvnek végén a dülők és birtokok összeségeinek kivonata áll, mellyből egy tekintettel látható, mennyi a belsőség, rét, szántóföldek, erdők, közösök, utak, használatlanok, szóval mennyi az egész határ mind kiterjedésben mind osztályozat szerinti hold mennyiségben. Illyetén fekvés szerinti földkönyvet nem mindenhol szoktak hitelesítés alá szerkeszteni, ámbár mint mondám ez a felmérésnek világos és értelmes magyarázata, s közbirtokosságokban kivált, mind ellenörködés és a becsusztatott hibáknak okvetlenül kitünése, mind az utóbb előkerülhető birtok iránti kérdések és viszonyok könnyebb elintézhete végett, igen nagyon szükséges. A határ ugyanis kiosztás által elébbi alakját egészen elvesztvén ezen földkönyv és a vele összehangzó térkép leendnek csak volt állapotjának képviselői és biztos magyarázói, és előjöheto kérdések s keresetek tárgyában ezek segedelmével lehet bármit is bizton elintézni és végezni.

14. §. Összesítési birtokkönyv.

Ez az imént látott földkönyvből készítetik, t i. abból minden közbirtokosnak, mindennemű felméretett magány birtokai összeszedetnek, és egyenként neve alá iratván egybe számláltatnak; melly így kijött összeség kimutatja, mennyi és osztályozat szerint micsoda értékű birtoka jön egybecserelés, és egyéb tán közösökből járó illetőségével tagosítás alá. Célrányos szerkezetének formáját a IV- V-dik táblákon láthatni, mellyet megértvén a birtokos, önmaga meggyőződhetik, szemes vizsgálódása után, vallyon nincsen-e birtokösszegének feljegyzésében és számításában valami érezhető tetemesebb hiány, sőt azon aggodalomtól is ment lehet, melly szerint rendszeren attól tartanak, hogy az osztályozatok kicsinálásában utolérhetetlen csalódások történhetnek. Tudniillik:

Kezébe vevén a birtokos az illető birtokkönyvet, saját nevét és birtokának összeírását benne felkeresi; és a második rovatot, mellyben belsőségei, földi, rétei, egyenként előszámláltatnak figyelemmel végig nézvén könnyen észreveendi, ha valami darab birtoka

kimaradott volna; a harmadik rovatban, elősorolt birtokainak nagysága fejeztetvén ki, erre nézve is következőleg ellenőrködhetik; keskenyebb és rendtelenebb földeinél négy-ötödfél száz, rendesebbeknél ötödfél-ötszáz négyszög ölet próbáljon egy mérő mag alá valónak, rétfjeinél pedig nyolc-kilencszáz négyszög ölnyt egy kaszásnak venni, s ha valamelyik darabnál a szokott mérő, vagy kaszás szerinti mennyiség ki nem jön, a mérnöktől kérjen felvilágosítást, nem történt-e akár számítási, akár elcserélési tetemes hiba, mert illyesek csaknem könnyebben eshetnek mint apróbb alig észrevehetőek. — A következő rovatok szerint — ha a földek osztályozását illő figyelemmel kísérte, vagy benne tettelegesen is résztvett — láthatja, vallyon földei az illető osztályok rovataiba vannak-e iratva; és ha ezen rovatokba irt összeségeket (az összeadást maga is megtevéen) helyeseknek találja, tudni fogja mennyi birtoka van jelenleg első, mennyi második, mennyi harmadik és a többi osztályokban. — Végezetre ezen külön rovatokban levő összeségeket, mindegyiket a fent kitett osztályozási számmal, például a 3210-et 1100-al, a 2759-et 1200-al s így tovább elosztván, s a kijött hányszorosokat összeadván, meggyőződhetik birtokainak osztályozat szerint való hold mennyiségéről, a melly szerint fog később majd meghatározatni minő kiterjedést kap a határnak akarmi részében előbbi birtoka helyett.

Ezen becs holdaknak világosabb értelme végett mellékesen jegezzük meg, hogy ezek a birtokoknak nem kiterjedését vagy mennyiségét fejezik ki, hanem inkább általános értékét, mert például egy 24000 négyszög ölnyi dülő, ha első osztályu és tán 1000 □ öllal számítandó 24 becs holdat teszen, még egy másik 28000 négyszög ölet tevő is ha 1200 osztályu, szinte csak 24 holdat: az jelentetvén ez által, hogy egyik bár nagyobb is csak annyit ér, mint a másik, és így egyiket a másikért bizvást el is lehetne cserélni. — Már e szerint ha van amaz elsőbb dülőben egy darab földem, melly 1500 □^o vagy is osztály szerint, 1½ becs hold; e helyett emez utóbbi dülőben szinte osztály szerint számítandó másfél holdat vagy is 1800 □ ölet kapnék kihatáskor. Vagy a példány lapon Szabó Sándornak 8 hold és $\frac{55}{100}$ tagosítandó szántóföld birtoka levén összesen, ha végrehajtáskor ezen illetőségét olly helyen kapja ki, például hol 1100 □ öl tesz egy holdat, tagjának kiterjedése $8\frac{95}{100}$ szer, vagy is 9405 □ öl leszen, melly mennyiségnek az osztályozás

értelme szerint épen annyit kell érni, mint előbbeni 9533 négyszög ölből állott, de többféle osztályokban volt szántóföld birtokának.

Ezen birtokkönyvnek végén, minden rendbeli összeségek általános kivonatban soroltnak elő, szinte mint a fekvés szerinti földkönyvben, és ezen két rendbeli vég összeségeknek figyelmes átvizsgálása és összevetése a mérnöki munkálat helyességének egyik biztos próbakövéül tartható.

15. §. A felmérési irományoknak birói hitelesítése.

A tagosítás igazságos létének egyik feltétele a mérnöki munkálat helyessége levén, nem ok nélkül rendelik törvényeink és a szokás annak biróiképen való megvizsgálását és utóbbi biztos használhatás végett ünnepélyes meghitelesítését.

Részemről az illy ünnepélyes eljárásokat, ha szigorú törvényességgel, férfias szilárdsággal, és igazságszeretettel kezeltetnek, mind az illető felek megnyugtatóására, mind a köznép erkölcsi érzetének erősítésére nagy hatásuaknak sőt szükségeseknek tartom: de ha bennök ezen beljegyek, törvényesség, igazság szeretete hiányzanak, ha megróhatatlan hanyagsággal csupa felszines formaságokká alacsonyítatnak; maradjanak el inkább örökre, mint általok a törvényesség tisztelete csorbuljon, és a polgári társaság veszedelme, a birói tekintélyben és az igazság kiszolgáltatásában gyáva bizodalmatlanság növekedjék. Valóban nem lehet közönbös dolog olly intézkedéseket, melyeknek jó vagy rossz léte, százaknak érdekeivel van szoros viszonyban, hivatalosan, ünnepélyesen helyeselni, szentnek és olyanoknak nyilvánítani, hogy nyomán illető saját birtokot lehessen adni és osztani. Ebben áll pedig a felmérési irományoknak birói hitelesítése, a miért is, az ünnepélyes aláírásnak, szigorú vizsgálat és felhánzás után — a meggyőződés, férfias és lélekismeretes nyilatkozatának kell minden esetre lenni.

Ez eddigiekben igyekeztem, mind a térképnek, mind a földkönyvnek célját, célirányos szerkezetét, és tökéletességöknek kívánalmait előadni; hitelesítés alkalmával, nincs egyéb kitudandó, mint-hogy megvannak-e azokban mind azon szükséges tulajdonságok, vagy nincs-e bennök valami kárt és sérelmet okozható, hiány és tökéletlenség. — Ezért is a hitelező bíróság — figyelmét mindenek felett a

földkönyvekre fordítván — a fekvés szerintiből több dülök földjeit felolvastassa az egész birtokosság jelenlétében, megtudandó, vallyon be vagyon-e minden egyenkéntiség még pedig igazi tulajdonosának nevével iktatva azon sor szerint mint a hely színén feküsznek; azután az osztályozati oklevél szerint vizsgáltság meg, a földek becsértékeik helyesen vannak-e bevezetve és meghatározva, az összeségeket egy uttal több helyeken megvizsgálván és illető osztály szerint holdakká tevén.

Ez alatt a hitelesítő mérnök, néhány birtokosok és a törvényes bizonyosság jelenlétében a hely színén több egyes darabokat újra méri, mellyeknek kiszámítása a földkönyvbe irott mennyiségekkel nyilvánosan hasonlítatik össze, megjegyezvén, hogy féltékeny és járatlanságot tanusító szörszál hasogatásnak helyet adni nem lehet. Emberektől csak emberi tökély kívántassék, mert azt követelni, hogy azon kiszámítások egy négyszög ölnyre összeüssenek a földkönyvi mennyiségekkel képtelenség a többnyire rendetlen ezer görbületű darabok mérésénél. E mellett a mérés óta történhetett elszántásokat és foglalgatásokat is mindig kellő figyelembe kell venni. A dolog csupán a körül forog, hogy senki érezhető hiányt ne szenvedjen birtokában; miért is 10—12 □ ölnyi különbség egy egy holdnál, vagy darabnál, fenakadást ne csináljon, mert ezen különbségek egyiknél kevesebbség másiknál fölösleg, több darabokban többnyire teljesen kiegészítik egymást.

A nagyobb rendetlen darabok számítása végett a térképet kell előbb megvizsgálni vallyon elég tökéletes-e, hogy az róla biztosan történhessék. E végre legegyszerűbb mód, több illyes darabokon és részeken keresztül menő hosszabb vonalokat mérni láncsal azon távolságokat, mellyeknél ezen vonalok a kérdéses részek széleit érintik, feljegyezni; azután ugyan ezen távolságokat a kismérték szerint a térképen is megpróbálni avagy megfordítva is lehet a távolságokat előbb a térképen fiókmérték szerint meghatározni, és azután láncsal után mérni; csak hogy itt is a mondott emberi tökéletlenségre illő tekintet legyen; és hosszabb vonaloknál kivált, és igen kicsiny térképi mérték szerint kevés különbség fenakadásul okot ne szolgáltatasson. Így a térképnek jósága megpróbáltatván, a kérdéses daraboknak pedig, egyes dülöknek, közösöknek sat. kiszámítását a hitelesítő mérnök megtevén, az eredmény nyilvánosan hasonlítassék össze a földkönyvbe iktatott mennyiségekkel, — hogy ekként a bir-

tokosoknak azon kérdése is megszűnjék, miszerint ugy vélekedhetnek, hogy az olly nagyobb kiterjedésű közösök mennyisége hiányosan levén kitétetve, valóságos járandóságaiknál ők valóban kevesebbet kapnak, és az elhallgatott felesleggel a mérnök ön kedve szerint bánhatik.

A fekvés szerinti földkönyv eként átvizsgáltatván és hitelesítvén, az összesítési birtokkönyvet azzal kell csak jól összehasonlítani, a földolog itt már az levén, hogy minden birtokos neve alatt, minden magány birtoka és illetősége teljesen összeszedve legyen, a mit egyébbiránt mindegyik birtokos önmaga legbiztosabban megvizsgálhat.

Ezen birtokkönyvben már közvetlenül azon összeségek foglaltatván, mellyek a kiasítandó tagok miből állását határozzák meg, hogy ez minél teljesebben szerkesztethessék, birtokviszonyainkhoz képest mindenek előtt, egy körülményt kell tisztába hozni, tudniillik a zálogos birtokok iránti kérdést, vallyon azok a valóságos birtokló vagy a jog örökös illetőségéhez összesítenek, és utóbb hasítasanak-e. Mivel pedig ez iránt sem világos törvényes rendelkezés, sem valóságos országos gyakorlat nem létezik; és az érdekek összeütközése miatt rendszerint sok vitákra és fenakadásra szolgál ürügyül; nem lesz érdektelen és felesleges róla egy kissé bővebben elmélkedni.

16. §. A zálogos birtokok iránti kérdés.

Jól meg kell mindenek előtt jegyezni, hogy csupán csak az van szó alatt, vallyon ki részesüljön a tagosítás kedvezésében, mindennemű birtokát egy csomóban összesítette használhatni, a mostani valóságos vagy a jövendőben lehető birtokos-e? — arról szó sem lehetvén hogy egybetagozás által, akár az ideigleni birtokos örökségi jogot nyerjen, akár az örökségi tulajdonos visszaszerezhetési jogát elveszítse.

Igy állván a kérdés, nem olly egykedvűleg és közönbösen lehet felette intézkedni, mint általános gondolkozás után állíthatnók; mert a gyakorlati életnek ezer esetei ezt is bonyolódottá és sok oldaluvá teszik.

Egy felől ugyanis így okoskodván, hogy a szó alatti birtok

valósággal nem azé, ki azt, rajtafekvő pénzének kamatjául használja, hanem előbb, utóbb, az örökös kezei közé kerülhet vissza; ennek pedig — miután a törvény szavai szerint azon egy határra nézve, az összesítésnek csak egy ízben lehet helye — később alkalmam sem leszen sajátját, mint egyebeknek, egybe különözni, ha azt jelenleg nem teheti: bizonyára méltatlanság lenne őt a törvény jótekonyságától elzárni, — méltányos ellenben, mindennemű illetőségét, mellynek talán birtokába is fognak jövődre jutni, neki is egy helyen kiadni.

Ezen elmékedés szerint állítatott fel ezen sok helyeken divatozó gyakorlati szabály, „a zálogos földbirtokosok, mellyek világosan olyanok, és minden törvényes kérdésen kívül kétségtelenek, örökös uraiknak járandóságához összesítendők.“ — Világos és kétségen kívüli zálogoknak tekintetnek pedig rendszerint azok, mellyeket a birtokló fél is olyanoknak lenni elismer, vagy a mellyekről más hiteles írománnyal, leginkább törvényes bevallással (fassio) meg nem cáfolható érvényes levél mutattatik elő; természetes levén, hogy a pörkereset alatti birtokok, mellyeknek valóságos tulajdonosaik a végítéletig kétesek, azon félnek birtokával összesítessenek kinek kezei és használata alatt vannak, a mellett állván az erősebb birtoklási jog.

Azonban más felől a tapasztalatnak számtalan példái, a felhozott szabályt, ha illy általányosságban alkalmaztatik, gyakran igazságtalannak és sérelmesnek tanúsítják. Így különös birtok viszonyaink között csaknem tanácsosabb, ennél fogva igen divatozó is levén, zálogban jó feltételek alatt szerezni nemesi fekvő jószágot, sok becsületes és iparkodó gazda, időnként olyas részeket kötött le, mellyeknek valaha visszaváltásához remény is alig lehet, annyi áron, mintha örökképen szerezte volna meg. Sőt némelly zálogok, a lassanként történt reá fizetések által szerfelett is meg vannak terheltetve, úgy hogy közel sem érik meg, a rajtok fekvő összeséget: most összesítés alkalmával örömet szabadulnának tőlök, örömet kiadnák, minden pillanatban, visszkapott pénzüknön annyi, sőt több örököt is vehetvén, mellyel saját tagjokat szélesíthetnék, (és ez, kivált kisebb birtokoknál, nem épen megvetendő körülmény, mind célszerűbben művelhetés, mind legeltetés tekintetéből); sokszor nagy részét elengednék a fekvő sommának, csak pénzhez juthassanak, vagy még fizetnének is valamit csak magokéhoz metszethetnék a kérdéses részt; de a zsaroló, az ábrándos követelőkkel milly nehéz

legyen egyezni, csak a keserűen tapasztalók tudják. — Van eset, hogy a szerző fél, csak azért vett meg egy két, saját földeivel szomszéd darabokat, értéken felül is, hogy azokat némüleg nagyíthassa; most tagosításkor, ezen darabok külön külön adatván ki számára, az illető örökösök birtokaiban, csekélységök miatt alig haszonvehetőek. Vagy az elzálogolt földön, a lekötés ideje óta hárman, négyen osztottak, és mindegyik örökös, illető részét a maga többi birtokához kívánja csatoltatni; a darab amugy egy csomóban csak ért valamit, most a semminél alig többet így szétszaggatva, és a szegény birtoklónak igazán sem pénze, sem posztója. Mind ezen és számtalan hasonló esetekben, megfosztatik sok szerző gazda, a fentebbi szabály általános használatával azon kellemes jótékonyságtól, mellyet szerencsésebb társai élveznek, hogy könnyebben és célszerűbben gazdálkodhassék; s kénytelen összesítés után is, gyakran még inkább mint az előtt, a határnak minden részein szerte kalézozni s mindenét bitangoltatva látni. Azért annak egyoldalúsága csak ezekből is szembetünő levén, tán itt is mint általában mindenben, középúton találkozzunk a valódi igazsággal; tudniillik:

Miután — mint jó eleve megjegyzeztük — csak azon kedvezés van kérdés alatt, mellyet a birtoknak összesítése, és egy helyen használhatása nyújt; illő hogy ebben az részesüljön, a kinél fog a kérdéses birtok hihetőképen több vagy örök időkig maradni. Ezért, *ha a zálog világos és nincs szerfelett terhes feltételek mellett lekötvé, kiváltásához valószínű remény levén, ez esetben az örökösnek többi birtokaihoz tagosítassék, a honnét a zálogos részére további használat végett kihasítandó leszén; ellenben, ha a zálog csak követelési és kétséges, ha felettébb terhelt, úgy hogy a bíró fél kész minden percben kibocsátani, csakhogy pénzéhez juthasson, és ilyen indulattal, a jogbirtokost vele meg is kínálja, de az nem akarja, vagy nem képes visszaváltani; ekkor összesítessék a valódsággal használonak többi birtokaihoz, fenmaradván az örökösnek mindenkorra az onnét visszaszerezhetési kereset.*

Gyakorlatban alkalmazása ezen középszabálynak igen egyszerű. — A fekvés szerinti földkönyvből ugyanis, a helység előljárói és a törvényes bíróság egy némelly tagjainak jelenlétében, minden világos zálog alatt levő darabok összeiratnak és megjeleltetnek. A birtoklók ezután sorban felszólítatnak, készek-e a kérdéses darabot a zálog feltételek teljesültéig úgy is megtartani, ha az az örökösnek

tagjához hasíthatik; ha igen, úgy a föld örök birtokosa neve alá iratik, megjegyezvén hogy ez és ez birja zálogban; ha pedig kész a használó fél azt idő előtt kibocsátani, az örökös a somma letételére felszólítatik, mellyet készpénzben, akár érvényes adóslevél által tehet; s ha ezt tenni vonakodnék a zálogos feltételek megvizsgálatnak, s valóban terheseznek találván, a kérdéses föld a mostani birtokló fél többi vagyona közé soroltatik, jegyzésbe tevén, hogy ki legyen örökségi ura, és így ki fogja idővel annak tagjából visszaváltás után követelhetni.

Némelly esetekben azon szabály használása nélkül is célszerűn lehet, illyes birtokokra nézvest rendelkezni. Például ha valamelly birtokosnak, minden birtoka egy embernél van lekötve, illyenkor senki sem kívánhatja, ha bár rokonságnál fogva is azt emennek tagjától elkülönöztetni; vagy midőn két ollyas birtokok egymás mellé helyeztetnek, mellyek közül egyikből egy részt a másiknak tulajdonosa bír ideiglen sat.

III.

Kiosztás.

17. §. Adások, vevések és cserék bemondása s a birtokkönyvnek felolvasása.

Igyekezzenek a birtokosok illyes ügyeiket még a felmérés előtt és alatt tisztába hozni, hogy mind a felvételi, mind az összeszedési birtokkönyvek ha lehetséges már azok szerint készítenek; ha pedig felmérés után történének vevések és átcserelések, a munkálkodó mérnöknek mind ezekről jó eleve és idején jelentést tegyenek, hogy az is a történt változásokat feljegyezhesse, és a kimetszendő összeségeket hozzájok képest igazíthassa. E féle dolgaik rendbehelyezését időről időre halogatni — azt gondolván hogy a helyszínén való kihasogatás percéig rá érnek irántok végezni — felette nagy ügyetlenség: mert ha a mérnök már mindennemű irományait a végmunkálatra rendbeszedte, vagy tán a daraboknak térképen szabdalását

Összesítési vagy összeszedési birtokkönyv szerkezete

IV. Tab.

Térképi szám	Dülök és birtokok nevei	Négyszeg ölekből	A nevezett birtok mennyisége								Osztály szerinti holdakban				Hold összeség											
			1000	1100	1150	1200	1300	1400	1500	Belső- ség	Rét	Szántó föld	Erdő													
			□ ölelkekkel számítandó osztályokban																							
		N. S	z	a	b	ó	S	á	n	d	o	r'	b	i	r	t	o	k	a							
	<i>Belsőség</i>																									
2	Alsó sorban	642	—	—	—	—	—	—	—	—	—	642														
24	Kis közben	208	—	—	—	—	—	—	—	—	—	208														
	Összesen	850	—	—	—	—	—	—	—	—	—	850	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7 ¹ / ₁₀₀	7 ¹ / ₁₀₀		
	<i>Rét és szántóföld.</i>																									
3	Alsó kertek alja rét	1712	848	864																						
48	Nagy Füzesben rét	864	640	224																						
102	Közép irtásban rét	656	—	460	—	—	—	—	—	—	—	196														
116	dto dto rét	428	—	312	—	—	—	—	—	—	—	116	—	3 ⁴² / ₁₀₀									3 ⁴² / ₁₀₀			
3	Kis mezőn szántóföld	313	313																							
22	Erdő mellett alsó dülő	1322	—	662	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	660										
36	dto dto	485	—	—	—	—	—	—	—	—	—	485														
68	Hosszu dülőben és így tovább	1243	1243																				8 ⁵⁵ / ₁₀₀	8 ⁵⁵ / ₁₀₀		
	Összesen	13193	5750	3210	—	—	—	—	—	—	—	2759	—	412	1062								—	3 ⁴² / ₁₀₀	8 ⁵⁵ / ₁₀₀	12 ⁶⁹ / ₁₀₀

V. Tab.

Térképi szám	Dülök és birtokosok nevei	A nevezett birtok mennyisége										Hold összeség				
		Négyszeg öleken	1000	1100	1150	1200	1300	1400	1500	Osztály szerinti holdakban						
			☐ ölelkekkel számítandó osztályokban										Belső- ség	Rét	Szántó föld	Erdő
		Ö s z v e s é g e k á t n é z e t e .														
1	M. Gróf N. N. birtoka	580374	46215	283196	26565	153470	60572	10356	—	—	12 ¹¹ / ₁₀₀	124 ⁶ / ₁₀₀	372 ⁴⁷ / ₁₀₀	—	—	508 ⁶⁴ / ₁₀₀
2	T. N. N. ur birtoka	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	Ns. Szabó Sándor birtoka és így tovább	14043	5750	3210	—	3609	—	412	1062	—	7 ¹ / ₁₀₀	3 ⁴² / ₁₀₀	8 ⁵⁵ / ₁₀₀	—	—	12 ⁶⁸ / ₁₀₀
	Összesen	2501175	420436	659630	86942	1231535	68540	13643	20449		73 ⁷⁷/₁₀₀	357 ¹⁴/₁₀₀	1767 ¹⁷/₁₀₀	—	—	2198 ⁸/₁₀₀
		Á l t a l á n o s á t n é z e t														
	Magány birtokok összesen	2501175	420436	659630	86942	1231535	68540	13643	20449	—	73 ⁷⁷ / ₁₀₀	357 ¹⁴ / ₁₀₀	1767 ¹⁷ / ₁₀₀	—	—	2198 ⁸ / ₁₀₀
	Közösök	1710580	6356	460995	—	875318	2972	108450	256490	—	—	—	—	—	1405 ⁶¹ / ₁₀₀	1405 ⁶¹ / ₁₀₀
	Egész összeség	4211755	426792	1120624	86942	2106853	71512	122093	276939	—	73 ⁷⁷/₁₀₀	357 ¹⁴/₁₀₀	1767 ¹⁷/₁₀₀	—	1405 ⁶¹/₁₀₀	3603 ⁶⁹/₁₀₀

meg is kezdette, bizony nem örömet változtatgat bárkinek kedvéért is, miután olyankor már akármi csekély változtatás, rendszerint a munkálat nagy részének felzavarását kívánja.

A kiosztás megkezdése előtt ugyan vigyázó mérnök a birtokkönyvet, történt változásaival együtt, még egyszer a birtokosok elé terjeszti, felolvassa, mindenkinek ne tán elmellőzött észrevételeit feljegyezi; hanem a birtokosok is okvetlenül megjelenjenek ezen felolvasáson, illetőségekről szóló részt különösen figyelemmel kísérik, s miután semmi hiányt nem tapasztalnak, nyugodt lélekkel kezdhetnek a határ mikénti rendezésének és a birtokok elhelyezésének tervezgetéséhez, vagy is a kiosztásnak alakját és módját meghatározó egyességet magok között barátságosan próbálhatják.

18. §. A Kiosztást szabályozó egyesség, vagy szükség esetében sorshuzás.

Az előadott, célszerű intézkedések mellett, az összesítésnek helyes, és mindenkire nézve lehetőleg üdvös végrehajtása, egy, tiszta lélekkel, ön érdekét sem feledő, de másokét is tiszteletben tartó indulattal készített, barátságos egyezkedéstől függ. Törvényeink szükség esetében sorshuzást rendelnek; de valamint az eddigi előkészületeknél, különösen az osztályozásnál, mindég és mindent úgy kellett tenni, hogy ezen utolsó esetre is bizton bátran lehessen kiállani; most ellenkezőleg mindent el kell követni, hogy reá csakugyan szükség ne legyen; mert úgy hiszem, nem kell hosszas fontolgatás annak belátásához, hogy a mit ésszel és okossággal bölcebben intézhetni el, azt a vak eset véletlenségére bizni valóban félszepség; hogy így vajmi sok történik olyan, minek amugy nem kellett volna történnie, és vajmi sok hasznos elmarad a minek létrehozása másként nem lett volna lehetetlen.

Egyezkedni, hitem szerint, semmi körülmények közt sem lehetetlen, — csak — mint mondám — a készültek igaz lelki ismerettel tetettek legyen meg; hanem higgadt, józan ésszel, minden rossz indulatoktól, irigységtől és kajánságtól ment szívvvel kell hozzá fogni. Hogy pedig az egyesség sikerüljön, mindenek felett a kisebb birtokukra nézve kívánatos, mert nagyobb tagokat rendszerint készakarva is alig lehetne épen rossz helyzetben adni ki;

azért kiváltképen őket érdeкли tanácsom és jó kívánatom. Mivel pedig felette sok érdekeket és körülményeket kell tekintetbe venni, soha se halasztassék annak megkísértése a végső időig, tán a törvényes bíróság kijöttéig; hanem néhány hetekkel előre már egymás között értekezvén, s a főbb körülményeket átvizsgálván, ugy készüljenek, hogy a bíróság ne elhatározó vagy intézkedő hanem inkább csak törvényesen hitelesítő szerepet viseljen.

E végett tehát a mérnök, a határnak hitelesített térképét, a szükséges dűlökkel, utakkal és osztályozatok elválasztó vonalaival, a kiosztás céljához képest, lerajzolván; nála a helység előkelői megjelennek és leelőbb ezen általános érdekű kérdések fölött tanakodnak.

A tán szükséges nagyobb csapások, merre, miként és milly szélesen vezetendők?

Több közlekedési utak kellenek-e, merre és minők?

Vizvezetési árkok szükségesek-e, hol és millyenek?

Látni való hogy ezek felett a helybeli viszonyok szerint lehet célszerűn intézkedni, azért is csak némi általános észrevételeket közölhetek ez érdemben, mellyeket figyelembe venni nem épen méltatlan, ugy mint:

Tagosítás után kiméretett birtokát mindenki joggal sérthetetlen sajátjaként tekintheti, mellyet kétszeres erővel és féltékenységgel óalmaz minden bitangolás ellen, a mellyre egyszersmind könnyebben és jobban vigyázhat; ezen tekintetből, hogy az utak mellékein történni szokott rombolások teljesen megszünhessenek, azoknak szélességében fűsvénykedni valóban oktalanság volna; valamint ellenben szükséges mind két oldalonni felárkoltatásaikat, és az árkoknak jó állapotban tartását jó eleve elhatározni. Nagyobb közlekedési utakra és csapásokra 8—10 öl szélesség, azonban ítéletem szerint mindég elegendő, kisebbekre 4 öl, kivált ha felárkoltatásuk akként történik, hogy az árkok, a szántóföldek, vagy akármí más birtokok melletti széleken ugyan rendes mélységökig ásatnak, az ut felőli belső szélek azonban szép menetelesen lefaragtatnak, ugy hogy az út ez által gyengén emelkedő domborodást képez, a barmoknak a szántó földekre való átlépése mégis jobban akadályoztatik, mint más rendes árkolás által.

A közlekedési utak és árkok a mennyire lehet egyenesen, és

a szomszéd határookban már meglevőkkel lehető egyszerű összekötésben vezetessenek, jól meg kell azonban jegyezni hogy,

akár azoknak, akár bármí más elválasztó vonaloknak irányát előre szabatosan meghatározni gondatlanság volna, tudniillik szigorún kitűzvé mind a két végpontot, melyek a kérdéses vonal által összeköttesenek: hanem azok egyik vagy másik végökön mozdíthatók legyenek, mi szerint több vagy kevesebb térséget zárhatván be általok, a birtokok elhelyezésekor egyszersmind teljesen elkülönözö határokul szolgálhassanak, és csak igen ritka esetben legyen kéntelen bárki is, birtokának valami részével a csapáson, uton, vagy csatornán túl szorulni. Ezen tekintetből a feltett kérdések már némileg összefüggésben vannak a birtokoknak általános elhelyezésével; és az ezek feletti tanakodásnál lehet mondhatatlanúl nagy hasznát venni, az általam is példaképen felhozott fekvés szerinti és összeszedési földkönyvek kivonatainak vagy átnézeteinek. Amabból ugyan is első tekintettel láthatni minden egy dülönnek, minden egy határrésznek, mind kiterjedését mind osztályozat szerinti becsértékét, emebből pedig minden kérdéses birtokoknak mennyiségét; ugy hogy azoknak segedelmével igen könnyen elítélhetni, hogy bár mellyik részére a határnak, bár micsoda utak vagy csatornák közé sat. mely birtokokat lehet célszerűn behelyezni, vagy miként lehet azoknak menetelét intézni, hogy általok bizonyos birtokok teljesen bezárattassanak.

Elölegesen kell még tanakodni, valjon hagyassanak-e itató és hüsselö helyek a szükséghez képest, vagy haszonvehetlenebb helyeken borju vagy sörtvés járás sat.? Továbbá földvájó és kövecsezö gödrök kijelelése, temetök nagyítása, ha mulhatatlanul szükséges lenne, kender vagy káposzta földek külön osztása, mind figyelembe veendő körülmények. Azután ha a határnak rendetlen kanyargó széleit a szomszéd helyekkel egyetértve kilehetne egyenesíteni, ez iránt is tétessenek szükséges lépések, miután egyenes határ csakugyan legalkalmasabb és biztosabb, és ez által gyakran több egyes birtokok is szebb és rendesebb alakot nyerhetnek. Azon esetben ha a birtokokat két vagy több helyen szükséges kiadni, határozottassék el, meddig terjednek a több rendbeli kiosztásoknak határai. Végre pedig ne feledjék a közbirtokosok ez alkalommal a közjónak, a nemzet és emberiség javának, nem csak a törvények szigorú rendelete, hanem tehetségök szerinti lelkesebb ápolását: ér-

tem, a népnevelés szent érdekében teendő intézkedést és alapítást. Soha jobb alkalom, célra vezető könnyebb áldozatot tenni ez ügyben, nem nyilik, mint épen összesítés alkalmával. Ha közösök vannak, azon néhány holdból, melyet iskolák és népnevelők számára ajánlanának, bizony alig esnék akármelyikre birtokához aránylag, érezhető mennyiség: de különben is egy holdból 10—15; tizből 100—150 négyszögölnyi kiterjedést úgy ellehet hagyni, hogy felmérés nélkül az istenen kívül más nem számolhat róla, és birtokos bár száz esztendőig munkálja is hiányát észre nem veheti; és ezen észre nem vehető kicsinységekből csak egy két ezer holdnyi határookban is tiz tizenöt holdacsát lehetne a legüdvösebb célra meggazdálkodni, egy örök időig állandó, évről évre növekedő becsü tőkét alapítani, mely míg a balesetek minden viszontagsággal csatát képes állani; a maradék kebelében időről időre az emberi boldogság legdrágább gyümölcseit kamatozza. — Vajha lelkemnek buzgósága magasztalná szavaimat, hogy teltre indítanának tisztelt hazafiak!—mert bár a kegyelem fillért a nagy isten legnagyobb átkának tartom, ez ügyben még is bármilyen csekélységet összekoldulni dicsőségemnek érezném. Ne is mondja senki, hogy egy sem célirányos a népnevelőket földbirtokkal ellátni; hanem kész pénzzel kellenek őket fizetni; mert hiszen nem kell annál, ha épen akarjuk, biztosabb és fogyhatlanabb készpénz: de meg bizony épen nem tudok arról lelkemben meggyőződni, hogy a tanítók, papok falu helyeken, a hol különben olly egyforma és vidámtalan az élet, okkal, módossal becsületes gazdák ne lehessenek; sőt miután sok bölesebbeknek kijelentett véleménye szerint a vallásos erkölcsi, és polgári nevelést egymástól elkellene különböztetni, amazt a vallásnokokra, emezt polgári tanítókra bizván; nem látom át, amazok is miért ne gazdálkodhatnának, emezeknek pedig szinte kötelességökben állana, növendékeiket gyakorlati példa és utmutatás által is jövő életmódjoknak a föld művelésnek okos kezelésére vezérelni.

Az elősorolt körülmények megvitatása után immár az egyes birtokok elhelyezése jön szóba, melyre nézve mindenegy birtokos józan ésszel, saját szívének lelkének ohajtásával vessen számot. — Gondolja meg célszerű-e akaratja, igazságos és kivihető-e. Valamint megvárhatja, hogy ollyan kívánsága, melynek teljesülése neki hasznos, a nélkül hogy mások érdekét sértené vagy háttérbe szorítaná, méltányal fogadtassék; ő is viszont legyen fogékony és méltányal

tánnal fogadtassék; ő is viszont legyen fogékony és méltányos másoknak hasonló ohajtásaik iránt. Félre minden alávaló irigységgel, ostoba kajánsággal, melly nem azért ellenzi másnak hasznát, mintha az önnön jobb létének állana utjában, hanem kimagyarázhatatlan rossz indulatból és a szívnek aljas ösztönéből. Illyeseket kell e miatt gyakran tapasztalni: azt mondja például István „Uraim engedjétek nekem csekély birtokomat a falu végen levő házam körüli térségen, mellyet más, baromfiak és barmok miatt ugy sem használhat olly jól,” és erre Péter és Pál és még tudja kik felkiáltanak „Ejha, jó is volna bizony! hát másnak hol jutna?” És mondja István „tán önök akarják? hisz én azt sem bánom, többen vannak, ám lássák,” de ekkor már ők szépen félrevonultak és hallgatnak. Az illyen nem okos emberhez való magaviselet? Félre ezen otrombasággal, — de félre ama durva önző lélekkel is, melly csak magát nézi, és másra soha sem tekint; s ha ezek helyén józan értelmesség, emberi szeretet és méltányosság uralkodnak, a barátságos üdvös egyezkedés, bizonyosan haszonnal sikerülend.

Szokják kérdezni, valjon kiket illet illy alkalommal az elsöben választhatás joga? és sokan azt mondják hogy az alpörösöket, bár ezen veleménynek semmi törvényes alapja nincsen. Minden érdek egyaránt szent illyenkor, a szegényebbeké szintugy mint a hatalmasabbaké, az egyezkedésekben úgy sem lehetvén természetök szerint is elsöbbségi jogokról és törvényes követelésekről szó: hanem mind az emberi szeretet, mind a józan szokás szerint mindazáltal, a csekélyebb birtokiak kívánságának lehet és kell egyebek felett kedvezni, mivel úgy is ők azok, kik a tagosítás által legalább képzeletileg károsítanak, kik sem számosabb vonós marhákat nem fognak tarthatni, sem tagjaikra ki nem építkezhetnek. A dolognak tisztább folyama végett hát oszoltanak a birtokosok bizonyos csapatokra, ugymint; igen csekély, nagyobb és legnagyobb birtokiakra, és az elhelyezés ezen egyes csapatok szerint kísértessék meg. Néha van azon eset is hogy némelyek a helységbeni lakásuk szerint a határnak innen, másik túl-levő részére kívánkoznán, két fő sereget képeznek, mellyek úgy osztandók azután birtokarány szerinti kisebb csapatokra. Ezen rendezésnek azon felette nagy haszna van, hogy így a dülök hosszát mindég a birtokok mekkoraságához lehet mérsékelni, a nagyobbaknak hosszabbakat, a kisebbeknek rövidebbeket készítvén, és e szerint lehetőleg rendez és kéjelmes alaku darabokat osztani. Azon esetben pedig, midön két

tagban osztatnak a birtokok, lehet úgy intézkedni hogy a kik egyik részén a legalábbvalót elvállalták azoknak a másikon elsőbb választásuk legyen, csak hogy itt is a leendő tagok rendes alakjára kellő figyelem fordítassék.

A sorshuzást is célszerűn lehet egyes kérdésekben használni, ha például egyes csapatok, a kérdéses rész fölött megegyezni nem tudnának, vagy egyes dülőkben a következő sorát másképen nem lehetne elhatározni.

A dülő utakra nézve még im e megjegyzést figyelemre méltónak vélem, hogy az apró darabok, mellyeknek természetesen rövidebbeknek kell lenniök, hogy alkalmas szélességgel birjanak, és ismét ez okból rendszerint mind két végökön dülő utakkal ellátatniok, aránylag sokkal többet emésztenek fel mint a nagyobbak; mi szerint nagyobb birtokuk aránylag dülő utakra többet adózván, mint a kisebbek; méltányos hogy a nagyobb tagok mellé szélesebb utak szabassanak, a mellyekre úgy is több marhákkal, számosabb és terjedelmesebb gazdasági szerekkel kell járni, mint amazokra.

Mind ezekről és minden illyes, leginkább helybeli viszonyoktól függő, körülményekről — a mint ajánlottam — a közbirtokosok magok között jó eleve tanakodván, s ha bár tökéletes végrehajtási tervet nem készíthettek is, legalább okszerű véleményeket szerezvén; az egyeztetésre vagy az ítélet végrehajtásának megrendelésére kijött bíróságnak, rendszerint nem marad egyéb tenni valója, mint az egyességi pontokat hitelesen szerkesztetni, s az előterjesztett elhelyezési sorozatokat bíróilag szentesíteni; mellyeknek utmutatása szerint, a mérnök bizton, háboríthatlanul és sükerrel végezheti kiosztási munkálatát. Különben, előre tett készülétek nélkül, nem ritkán rögtönzött félszeg utasítások adatnak a végrehajtó mérnök kezeibe, mellynek képtelenségei munkálat közben egymásután tűnnek fel, zavart és hátramaradást okozván: vagy a bíróság ha erőteljesen fellépni nem akar vagy nem látja tanácsosnak, minden végzés nélkül megy tovább, a jobb sükert boldogabb időre halasztván. Ugy is, emigy is, nagy a baj; mert minél több ideig halasztatik a végrehajtás, annál nagyobb a gazdaságban kár és veszteség, csak ideig óráig maradó földeit senki sem akarván isten igazában művelni és javítani.

Ha a kiosztásra nézve barátságos egyességet semmikép sem lehet eszközölni, a törvénynek rendelete szerint sorshuzás utján

szükséges a birtokok elhelyezését intézni. Ezen esetben, hogy azon kéjelmetlenség mellőztessék, mi szerint nagy és kis birtokok vegyesen kerülvén egymás mellé, némelyek arány nélkül rendetlen alakot kapnak; koránt sem kell azt olly formán rendezni, hogy a dülők előre elkészítetvén a birtokosok egymás után húznak, és a kihuzott számok sora szerint következnek egymás mellé birtokaikkal: hanem a mennyire lehet a már ajánlottam csapatokra osztás tartassék meg, a melly szerint a sorshuzást elébb egyes nagyobb részekre nézve kell megtenni, azután később az egyenként következés sorára nézve is. Például a megállapított általános terv szerint, a határnak mintegy közép táján végig egy nagyobb csapás lévén vezetendő, így az négy különböző részekre osztatik, ugymint helységen *ától keleti s ugyan ott nyugoti*, továbbá helységen *felül keleti, szinte ott nyugoti részekre*; a földkönyvi összeségek és mérnöki számítások szerint pedig mindenik résznek körül belőli mennyisége megtudatik. Most négy rendbeli levelkéek kevertetnek össze kihuzás végett, egyikre alsó kelet, másikkra alsó nyugot, harmadikkra felső kelet, negyedikre felső nyugot jeleltetvén; a bíró előtt pedig szinte ekként jegyezett négy rovat van, azon renddel, a mint a birtokosok húznak, kinek kinek hová esett birtok összeségét beírja, például:

Alsó kelet. Alsó nyugot. Felső kelet. Felső nyugot.

Birtokos neve	birtok hold	Birtokos neve	birtok hold	Birtokos neve	birtok hold	Birtokos neve	birtok hold
A — —	342	D — —	588	B — —	114	E — —	96
F — —	84			C — —	230	F — —	53
I — —	23						

Miután pedig valamelyik rovatban a beirt birtokok összesége annyira szaporodott, hogy azon részt egészen betölti, a nevével jegyzett sorslevelkéek kiszedetnek és így folytattatik tovább a huzás míg nem minden egy rész a belé esendő birtokok által elfoglaltatik. — Az elválasztó csapás irányát azonban ha lehet nem kell előre teljes szabatosággal kijelölni, hanem a mérnöknek fent kell hagyni, hogy

erre vagy amarra mozdíthassa a mennyire szükséges leszen az oda esett birtokok teljes bezárhatása végett. Ezután mindegyik részre nézve egyeztetést lehet próbálni, vagy a már ajánlottam birtok arány szerint, vagy más kívánalmakhoz képest, és annak nem sikerülése után kell azután ismét sorshuzáshoz folyamodni.

Egyébiránt bármiként rendeltessék a kiosztás, a munkálódó mérnöknek minden esetre írásbeli hiteles és mindeneket kötelező utasítást kell adni, hogy az, az önkénynek árnyékával se vádoltathassék, és a köznépnek balvéleménye, melly mindenről, mellyben a mérnök végrehajtó eszköz, kizárólag őt vádolja, gyengíttessék; és ne legyen a földmérői, különben is vajmi fáradalmas, és többnyire hálátlan hivatal, a sok értetlen vádak, méltatlan átkok és zsarolások miatt léleknek és nemesebb érzelmeknek gyötrelme.

19. §. *Kiosztási térkép és birtokkönyv.*

Az egész tagosító mérnöki munkálatot, bizton úgy lehet tekinteni, mint egy nagy rendszeres számadást, mellyben a bevétel, a felmérési térkép és földkönyvek, a kiadás pedig, a kiosztási hasonló irományok által tanúsítatik. A mennyit amazokban a mérnök a határnak és minden egyes birtokoknak miből állására nézve hitelesen feljegyzett; ugyan annyit tartozik emezekben, hiány nélkül ki és szétosztottaknak hitelesen kimutatni. Ezért is,

A kiosztási térkép általános alakjára és kiterjedésére nézve, a felvétellel tökéletesen megegyező, hanem a határnak kiosztás és rendezés által történt változásait, híven ábrázoló; az új csapások, utak, dülők, árkok, mindennemű egyenkénti, birtokok, benne lerajzoltatvák és a földkönyvvel összehangzó számok által pontosan érthetőleg jelettetvék. Készítésére nézve pedig im e megjegyzést ajánlhatom.

1. Mivel a vászon és papiros, mellyekre rendszerint rajzoltatni szokott, idővel felette nagy összehuzódást szenvednek, és e miatt az egész térkép annyira megváltozik, hogy a kicsinyített mérték szerint nem adja többé igazán a hely színén levő távolságok mennyiségét: azonban igen sokszor jöhetnek elő kérdések, mellynek megoldása végett reá szükség van, például nagyobb birtokok elfoglalt megyéinek visszaállítása, vagy elrontott dülők, utak, választó vonalak megigazítása s több e félek esetében: hogy még is e tekintetben biz-

Térképi szám	Dülok és birtokosok nevei		A n e v e z e t t b i r t o k											Hold összeség					
			Széles- sége		Közép hossza	Menyisé- ge □ ölekbén	1000	1100	1150	1200	1300	1400	1500		Osztály szerinti holdakban				
			1	2			□ ölekkal számítandó osztályokban								Belső- ség	Rét	Szántó föld	Erdő	
	N e m e s S z a b ó S á n d o r'																		
	Volt birtoka az összesítési birtokkönyv szerint																		
	17/100 belsőt cserélt 32/100 szántóföldért																		
	E szerint lett																		
	A közösökből esett részére																		
	E s z e r i n t k i a d a t o t t s z á m á r a																		
	2 Belsőség nyugati sorban		8 5/6	9 3/6	70	642	—	—	—	642	—	—	—	5 4/100					5 4/100
	3 Rét kertek alatt		42	42	142	5964	2030	3934	—	—	—	—	—	5 6 1/100	—	—	—	—	5 6 1/100
	64 Szántóföld csapáson alól		ren	det	len	15341	—	—	—	9768	—	4088	1485	—	—	12 5/100	—	—	12 5/100
	Összesen					21947	2030	3934	—	10410	—	4088	1485	5 4/100	5 6 1/100	12 5/100	—	—	18 20/100

VII. Tab.

Térképi szám	Dülok és birtokosok nevei		A n e v e z e t t b i r t o k										Hold összeség								
			Széles- sége		Közép hossza	Menyisé- ge ☐ szeg öleken	1000	1100	1150	1200	1300	1400		1500	Osztály szerinti holdakban						
			1	2			☐ ölelkel számítandó osztályokban					Belső- ség		Rét	Szántó föld	Erdő	Közösök				
			Ö s z v e s é g e k á t n é z e t e.																		
—		M. Gróf N. N.	—	—	—	1097840	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12 ¹¹ / ₁₀₀	236 ⁵ / ₁₀₀	680 ³⁴ / ₁₀₀	—	—	928 ⁴⁰ / ₁₀₀
—		T. N. N.	—	—	—	725850	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—		N. Szabó Sándor	—	—	—	21947	—	—	—	—	—	—	—	—	—	³⁴ / ₁₀₀	5 ⁶¹ / ₁₀₀	12 ⁵ / ₁₀₀	—	—	18 ²⁰ / ₁₀₀
		és így tovább																			
		Összesen				4134105	—	—	—	—	—	—	—	—	—	73 ⁷⁷ / ₁₀₀	568 ⁵⁴ / ₁₀₀	2895 ⁴⁶ / ₁₀₀	—	—	3537 ⁷⁷ / ₁₀₀
		Á l t a l á n o s á t n é z e t																			
		Kiosztott magány birtok				4134105	—	—	—	—	—	—	—	—	—	73 ⁷⁷ / ₁₀₀	568 ⁵⁴ / ₁₀₀	2895 ⁴⁶ / ₁₀₀	—	—	3537 ⁷⁷ / ₁₀₀
		Utak, temetők, gödrök stb.				77650	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	65 ⁹² / ₁₀₀	65 ⁹² / ₁₀₀
		Összesen				4211775	—	—	—	—	—	—	—	—	—	73 ⁷⁷ / ₁₀₀	568 ⁵⁴ / ₁₀₀	2895 ⁴⁶ / ₁₀₀	—	65 ⁹² / ₁₀₀	3603 ⁶⁹ / ₁₀₀

b i r t o k						Hold összeség
1500	Osztály szerinti holdakban					
	Belső- ség	Rét	Szántó föld	Erdő	Közösök	
z e t e.						
—	12 ¹¹ / ₁₀₀	236 ⁵ / ₁₀₀	680 ²⁴ / ₁₀₀	—	—	928 ⁴⁰ / ₁₀₀
—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—
—	⁵⁴ / ₁₀₀	56 ¹ / ₁₀₀	12 ³ / ₁₀₀	—	—	18 ²⁰ / ₁₀₀
—	73 ⁷⁷ / ₁₀₀	568 ⁵⁴ / ₁₀₀	2895 ⁴⁶ / ₁₀₀	—	—	3537 ⁷⁷ / ₁₀₀
—	73 ⁷⁷ / ₁₀₀	568 ⁵⁴ / ₁₀₀	2895 ⁴⁶ / ₁₀₀	—	—	3537 ⁷⁷ / ₁₀₀
—	—	—	—	—	65 ⁹² / ₁₀₀	65 ⁹² / ₁₀₀
—	73 ⁷⁷ / ₁₀₀	568 ⁵⁴ / ₁₀₀	2895 ⁴⁶ / ₁₀₀	—	65 ⁹² / ₁₀₀	3603 ⁶⁹ / ₁₀₀

tos okiratul szolgálhasson mindenha, igen célszerű ha minden azon távolságok, mellyek a birtokkönyvben ki nincsenek tételve mint például egyes dülök és megyék hosszúságaik, a rendetlen daraboknak széleik és a többi, ölszám szerint bele iratnak.

2) szükség még a különböző osztályzatokat elválasztó egyes vonalokat is apró gyengéd pöttögetéssel bele jelezni, mind nagyobb világosság és a kiosztás helyessége felől meggyőződhetés végett, mind pedig azért, hogy ezen osztályzatok talán még jövőre is, némelly körülmények között használtathatnak, például atyafiak megosztása, vagy kicserélések esetében. — Mind e két megjegyzésről az I tábláni képlet világosabb felfogást eszközöl.

A kiosztási birtokkönyvnek alapja pedig az összesítési vagy birtok szerinti levén, azzal tökéletesen összehangzólag készítetik, a ki tett mennyiségekre nézve arra hivatkozik, megnevezvén; mindenny birtokosnak elébbi magány birtoka osztályzat szerinti holdakban, minő változást szenvedett összeszedés óta, cserék, adások vevések vagy öröklések által, mi járul hozzá a kiosztott közösökből, vagy mi számítatik ki belőle szükség esetében, az utak dülő utak s csatornák pótlására, és ezek szerint mi adatott ki számára, mind becsértékben, mind kiterjedésben. Az új kihasított birtoknak ha rendes alakú, mind kereszt szélességét, mind közép hosszát ki kell benne tenni, részint nagyobb biztosság, részint a jövőben is reáhivatkozhatás végett; a rendetleneknek széleit, mint felebb említettem a térképen jelevén meg. Az osztályok pedig, mellyekben a birtok kiadatott, hasonlóképp jelettesse nek meg, mint az elébbeni földkönyvekben, melly szerint egy látással meglehessen tudni minő osztályzatokban van a tag kihasítva, és mindegyikben mennyi kiterjedés. Az ide mellékelt példány mind erről, világos és tiszta felfogást eszközölhet, mellynek egyik lapján a felhozott Szabó Sándor birtokának miként lett kiadatása látható, másik lapján pedig az összeségek rövid átnézete, mellyeknek a többi földkönyvek összeségeivel teljes megegyezése a munkálatnak helyesen történt végrehajtásáról világos kezességet szolgáltat. —

20. §. A kiosztási térképnek és birtokkönyvnek a birói hitelesítése.

Ez annyival inkább szükséges és célirányos, e mellett szigorú lélekkel teljesítendő, mivel mostanságtól fogva ezek a határbeli mindennemű birtokok miként és mibenlétének magyarázói; s ha ünnepélyesen hiteleseknak ismertetnek, jövődre is mindenféle birtokot érdeklő kérdéseknél kétségen kívül utmutatókul és alapul szolgálандnak, sőt illő vigyázattal őriztetvén, a tán még kérdésbe jöhető felméréseket nélkülözhetőkké teendik. Hitelesítősök pedig mindenek felett az elébbeni irományokkal összehasonlítás, azután a hely színén is teendő ujonnan felmérések által, a már előadott módon történhetik biztosan.

IV.

21. §. Tagosítás utáni némely intézkedések.

Ha valaha bizonyosan a tagosztály végrehajtásakor jön el az óhajtott idő, mely a földművelés, sőt általában az egész mezei élet ujjá születésének kezdete lehet; ha elegendő férfias akarat és nemes igyekezet fejlődik a közönségek kebelében, egy részről a megkezdett rendet továbbra is épen megőrizni, sőt tenyészteni; más részről, szorgalom és ipar mellett, a mezei gazdálkodást, vele együtt a jólétet, lehető díszre és virágzásra emelni.

Az elsőbbet illetőleg, a vízvezető, és az utak s csapások körül szükséges árkok, haladék nélkül rendesen ásattassanak meg, ha az egyszer kissé több költséggel is de csinosság és rendesség tekintetéből hozzá értő emberek által, ne pedig mindenekre kiosztatva, imigy amugy haszon és süker nélkül. Az árkoknak dülő és egyéb utaknak végeikre, sőt ha nem egészen egyenes irányuak minden hajlásaikra erős nagy övekek vagy megye kövek tétessenek, mellyeknek mutatása szerint utóbb is mindenkor könnyű lesz azokat kiigazítani és újra jeleltetni, ha szántás és foglalások

által elferdítettnek. A göröngyös gödrös utak minél előbb elenyengettessenek, és legalább a nagyobb közlekedési, valóban kínos és veszedelmes új utak, közérővel csináltassanak. Istenem! mennyire ragaszkodunk mi a hol nem kell a közösökhöz, a közlegelőhöz köz-fáézáshoz, köz-lakomározáshoz; de valami jót köz erővel könnyen létesíteni, attól még mindég idegenek vagyunk. Az unalmas szorgosabb munkától üres napokban, egy két szekér murva vagy kövecs hordása bizony senkit sem szegényítene vagy erőtlenebbé, nem tenne; és ezen kevés fáradság nagy munkának idején milly bő haszonnal fizettetnék; csak az tudja, ki a tagosztályi utakat ismeri. — Nem kevésé lehet ajánlani továbbra is az árkoknak tisztogatását, a hol elfoglaltak és ferdítették vissza jelelését, a mellyekre való ügyeléssel minden közönségekben, egy e célra választandó, különös hatóságot kellene megbízni, mellynek gondja alatt lenne a helység számára különösen készített térkép és földkönyv is, mellyek mind ez említett célra, mind egyes birtokok között és miatt támadó viszályok elintézésére biztos utmutatókul szolgálnak. — És ez utóbbi körülményre mindenek felett nagy figyelem fordítassék. Legyen kiirtatva valahára — itt az ideje — azon rút szokás, melly közéletünket, mint egy erkölcstelenségi mocsok elsötétíté, a másét kajánul rongálni, ros szívvél csonkítani, a magáét gyalázatos módon máséból gyarapítani. Értem az elfoglalásokat, megye szántásokat. Minden birtokos mindjárt kiosztás után, erős megyeköveket vagy legalább nagyobb cövekeket rakjon megyéinek végére; a helybeli hatóság pedig foglalások miatt panasz tétetvén előtte, a földkönyvben vagy a térképen kitett eredeti szélességeket vissza jelelje, s a csipegetőt keményen büntesse. Sőt most könnyebb szerrel elejét lehet venni a napi renden volt etetéseknek, gázolásoknak, mezei lopásoknak, miután a vigyázat könnyebb, tudva levén merre és melly tájon van kinek kinek saját birtoka, s a határnak más részein való kalévolás mindjárt gyanút gerjesztvén: hanem e tekintetben a *mezei rendőrségnek szabályai tüstént a legszigorúbban alkalmaztassanak*. A legesekélyebb kihágást eleinte legszigorúbban kell fenytíteni, mert ismételt hanyagság, csak néhányszori elnézés, újabb féktelenségnek és gyalázatos aljasulásnak lehet szülője, táplálója. — Ön magok a gazdáknak érdeke, a hazának boldogsága kívánja hogy mezei életünkben szorosabb fenyték és rend uralkodjék mint eddig elé; s a henye csöveselék másokét rongáló nép helyén, mun-

kás szorgalma mellett becsületesebb és boldogabb nemzedék tenyésznek.

A mi a mezei gazdálkodásnak elavult modorából ujjá változását illeti, annak összesítés után a szükség miatt is természetesen be kell következni: minél hamarábbi közönséges átalakulást azonban csak jeles példaadások, a népnek sürgetett oktatása, így a józanabb értelemnek terjedése szülhetnek. — Nem kétlem hogy a nagyobb birtokiak, kik épen rendszeresebben gazdálkodhatásért ohajtották birtokaik összesítését, szép tervekkel, elegendő készütséggel és elszánt akarattal veszik kezeik alá új birtokaikat, azokat minden áron legékesebbé és gyümölcsözőbbé teendők: és ha a cselekvésnek nagy akadályai között el nem hal a kedv, a férfias erő el nem hanyatlik; ha ezen túl ama nyomoruságos nagy urat játszás és majmolás helyett nem külmázban, hanem valódi becsben és értékben igyekeznek alapítani büszkeségöket, — ha nélkülözni és túrni tudnak a jelenben, a jövőnek haszna és dicsőségeért: bizonyosan gyarapodni fognak vagyonban, szabadságban és függetlenségben, jó példájok más százak előtt jelelvén ki a jobblétnek útját; csak hogy simuljanak e mellett emberszeretőleg azokhoz, kiket alsóbbaknak tart a világ, segítik őket szives tanácsadás, barátságos érintkezés és valódi tettek által is nehezebb útjukban haladni. — De hát az oly sokszor, oly szépen megénekeltetett népoktatás vallyon megteendi-e e tekintetben a magáét? Tanítaték-e rendszeresen minden iskolákban a gazdaság elméletben és gyakorlatban? terjednek-e ezek nyomán az e tárgyban szerzett ismeretek, az irományok, a népszerű könyvecskék? A tapasztalat azt mutatja hogy ezeknek tanítása, néhol ugyan a felügyelők lelkesebb figyelmétől, néhol pedig a tanítók jó kedvétől függ csak: gyakorlati utmutatásról azonban alig lehet szó is, pedig csak az által lehetne a gyermekek elméjébe bármit is jó idején be oltani; a mi legyen jó, avagy rossz, el nem hannvad ottan eredmény nélkül, hanem elébb utóbb kicsirádzik és gyümölcsözésnek indul. — Itt ismét eszembe jut a már ajánlottam népoktatási alap, mellyre tagosztályi egyezkedés alkalmával, oly könnyüleg szert lehetne tenni. Képzelve a melegebb lelkű olvasó, azt vagy egy részét a belsőségbeli jobb és értelmesebb gazdák felügyelete alatt, azon helyhez alkalmazott célszerű gazdálkodás kívánalmái szerint felosztatva, rendezve és művelésnek indítva, hol a tanító, alkalmasabb növen-

dékivel együtt, a tavasz és nyári napok egy részét kedves munkásban tölthetné, ott ültetgetve, irtogatva, kapálgatva, fákat oltogatva és nyesegetve sat. ekként a természet és takarítás különböző nemeiben, szemmel és kézzel tapasztalók, képzelje hogy ez lassanként, némű kis példány gazdasággá válhatnék, mellynek eszközlésével, a közhasznú ismeretek könnyen és hatalmasabban terjeszthetnének, és így gyarapodhatnának a lakosok, értelemben és boldogságban: így képzelve bizonyára örülni fog lelkében, a remélhető szép sikernek. A hidegebben számítgató meg lehet álmódzásnsk nevezi mind ezt; de ugy hiszem jót és kedvest még álmodni is édes és vigasztaló.

Még egy szót a birtokfelosztás tekintetéből. A folyvást történő osztozások, házasságok, adások és vevések által az összesített birtokok hihetőleg rövid időn ismét szerte fognak nagy részben oszolni, bár az eddigi zavarnak bekövetkezését a hiteles irományok, teljesen gátolni fogják. Azonban reményleni lehet hogy ön magok a gazdák s, az egy csomóban levő birtoknak elsőbbsége és kéjelmével megbárátkozván, amennyire lehet, kerülni fogják az eddig divatozott szokást, mi szerint, ha harminc, negyven darab földeken kellett osztozniok, többnyire mindazokat egyenként elhasogatták, úgy hogy mind egyik osztályos fél rendszerint, ismét harminc, negyven darabban kapta illetőségét. A földek becsosztályozásának eddig szinte ismeretlen, most immár meghonosított eszméje mellett, azt könnyebb ezentúl elkerülni; sőt mellette és segélyével igyekezhetik minden értelmesebb birtokos, tán szerte helyezett birtokait is összecezerélések által egy helyre hozni. Vajha még a törvényeink által nem pártoltott minimum eszméjét is a józanabbak szabad családi körükben néműleg alkalmaznák, mi szerint ha kevesebb fekvő jószággal áldattak meg, mintsem az több gyermekeiknek, földművelés által szabad és független életet biztosíthatna, a többieket tanítván, ipar és kereskedési életmódra nevelvén, inkább ez által és készpénzbeni segélyek által igyekeznének kielégíteni; mint a csekély birtokokat, mind anynyira felosztatva alig használhatóvá engednék tetetni.

Függelék:

A törvényes eljárásról s a tiszta job- bágy helyek tagosításáról.

22. §. A törvényes eljárás.

1. Tiszta közbirtokosságokban.

A törvények világos rendelkezése szerint (1836-ki XII. t. c. 18—19 §§-ai) az arányosságnak behozatalát és az összesítést, minden egy közbirtokosnak van joga követelni, és törvényszerűleg végre is hajtani. Törvényes végrehajtást pedig vagy szabad egyezkedés szerint választott bíróság, vagy rendes idézés és per útján az alispáni ítélőszék előtt lehet eszközölni.

Elsőbb esetben a tagosztályt kívánó, mindenek előtt összeszólítván a nemes közbirtokosságot; szándékát előterjeszti és kivitelére birtokos társainak szives egyetértését és közremunkálását felkéri, egyszersmind folyamodást nyújtván a nemes vármegyéhez, hogy az egyezkedés megpróbálása és sikerítése végett a kívánt választott bírót és társait (törvényes bizonyság = szolgabíró és esküdt) határozott napon bocsássa ki. Ezek megjelenvén a kitűzött napon, a közbirtokosságot felszólítják, valljon készek-e, a hosszabb és költségesebb rendes perfolyamattól elállani, s megnyugosznak-e abban, hogy a tagosítás ügyét, mint megbízott bíróság (compromissum) ők vezéreljék, és ha így ezen egyezkedést hitelesen feljelelvén a reá ruházott bírói hatalmat körülírván a közelebbi megyei közgyűlésre benyújtja, mellyen, ha valamely közbirtokos részéről ellenmondás nem nyilvánítatik az egyezkedés általánosan minden illetők által helybenhagyottnak és így minden egyiket tellyesen kötelezőnek lenni ismertetik.

Ezen megbízott bíróság a reá ruházott hatalomnál fogva, minden a tagosztály végrehajtásához szükséges intézményekről érvénye-

sen rendelkezik; a közönséges összejövetelekre határnapokat tűz ki, mellyek az illető szolgabíró által hirül adatván a meg nem jelenteknek további szavok és keresetök az elvégzett ügyekre nézve mellőz-
tetik; a barátságosan elhatározott tárgyakat rendes jegyzőkönyvbe
vezetvén szentesíti, azokat törvényes hatalommal végrehajtatja sőt
szükség esetében a megyétől hatalomkart is kívánhat. Az önkénynek
korlátozása tekintetéből mindazáltal, minden irományait köteles a vár-
megyei törvényszék elébe terjeszteni, oda feljebbvitel is engedtetvén
minden ügyekben, az eredeti egyezkedésnek értelme szerint végre-
hajtás előtt is birtokon belől; vagy pedig birtokon kívül végrehaj-
tás után.

Ezen eljárásnak több jó oldalai vannak a rendes folyamat felett,
mert míg a költsönös bizodalom bözbejárultával az egyes ügyek feletti
egyezkedések könnyebben sikerülnek; nem lévén a megbízott bíró-
ság annyira elfoglaltatva, mint a rendes ítélőszék, a dolgot folyto-
nosan hamarább létesítheti: ezen kívül teljesen független állásban
erőteljesen és kimélet nélküli szigorúsággal léphet fel ott, hol a köz-
választás alá vetett bíróságnak tán némü érdeke volna ingadozóbb és
kimélőbb lenni a sokaságnak ellenében.

Egyébiránt ha a feleknek bele nem egyezése vagy ellentállása
rendszeres pörfolytatást tenne szükségessé, akkor a kereső minden
közbirtokos társait a rendes alispáni szék elébe idézteti, a megyéhez
nyújtott kereső levél következtében, a honnét az idéző levelek minden
egy közbirtokoshoz egyenként és általában kibocsáttatnak, sőt hely-
ben nem lakó szerte szélyedt több birtokos társak is lévén, az idézet
a n. m. helytartó tanács útján köröztetik; mi által mind azok is való-
sággal perbeidézetteknek tartatnak és saját ügyeikről habár távollé-
tőkben tett illető rendelkezések, érvényesek lesznek. A kitüzött na-
pon a bíróság a helyszínén megjelenik és munkálatát megkezdi, az
előjövő körülményeket részint szabad közegyezkedések, részint bírói
itéletek által intézvé el. Ezen egyezkedéseknek és bírói ítéleteknek
tárgyai rendszerint e következők:

1. A terhek és költségek viseléséről való rendelkezés, mellye-
ket egy vagy több nagyobb birtokosok szoknak előlegesen mint fel-
peresek elvállalni; vagy ha közös pénztár létezik, abból fedeztetnek,
a midőn legalább a kamatok által nem neveltetnek.
2. A felmérésnek elhatározása és a mérnök munkába vezetése.
3. Az osztályozásnak végbevitelére határnap rendelés, mellyet

vagy a közbirtokosok önmagok teljesítenek barátságos uton, vagy törvényesen választott és rendelt idegen földbecsülők.

4. Az arányosság kérdése feletti intézkedés, a feljebbiekben előadott nézetek és tanuságok szerint. Ide tartozik a közös javakról, a korcsma, mézszárszék, vásárok sat. jövedelmeiről és azoknak kiosztásáról való rendelkezés.

5. Mérnöki munkálatnak, a földkönyveknek és térképeknek hitelesítésére határnap tűzés.

6. A zálogos birtokok iránti kérdésnek elintézése.

7. A kiosztásnak és elhelyezésnek elébb ugyan szabad egyezkedés megkísérlése mellett, ez nem sikerülvén, sorhuzás utján elrendezése.

8. Az igazságos és pontos végrehajtás fölötti örökös, ezért a kimérésnek ünnepélyes hitelesítése.

Vannak még több és számosabb elintézendő körülmények, melyek mindazáltal leginkább a helybeli birtok viszonyoktól függenek, mint például egy vagy több tagokbani kiosztása a birtokoknak; a rétek, erdők egybetagosítása vagy külön kihalogatása; az erdőknek az elsőbbségben kiirtása; továbbá egyes birtokok közötti villongások és ezeknek a gyakorlat tanusítása szerinti elintézése és a többi.

Megjegyzendő még, hogy a pör rendes alispáni ítélőszék előtt folytatattván, ha időközben a bíróság személyzete például tisztujtás által változnék, az idézésnek is az újabb személyzet szerint meg kell újítani.

Többire mint nyilván rendelkezve van az ellentállás ezen perben meg nem engedtetik, birtokon belőli feljebbvitelnek nincs helye, mivel így legcsekélyebb képzelt sérelmek miatt is végetlenül lehetne a végrehajtást a nagyobb résznek tetemes kárára halasztani. A költségeket gyakorlat szerint a felperesek előlegezik, de végrehajtás után, bírói foglalás által is tüstént behajtatnak, mindenkinek birtokához képest.

2. Vegyes közbirtokosságokban.

Az 1836. XII. t. c. 14. §-ának értelme szerint összesítés alkalmával, oly helyeken, ahol jobbágyok is vannak, ezeknek mindenemű illetőségét, nemcsak szántóföldekben és rétekben, hanem legelőben is a földesúri javaktól el kell különböztetni. Ezen rendeletben van

azon különbségnek oka, melly tisztá és vegyes közbirtokosságok tagosítása között létezik, miután a megkivántató elkülönözés végett, uraság és jobbágy között támadhatnak birtokot érdeklő kérdések, mellyeknek megfejtése és elítélése az urbéri ítélő széknek, mint illető bíróságnak közbejövételét teszi szükségessé. Megjegyezvén azonban, hogy ilyen közbirtokosságokban mind a törvényeknek valósággal ide irányzott értelme, mind a gyakorlati kivétel célszerűsége szerint fő, és a teljes értelemben vett urbéri szabályozást és elkülönözést megelőző dolog az egybe cserélés és a vele kapcsolatban levő arányuságnak elintézése levén, az urbéri kérdéseknek megfejtése csak annyiban szükséges, a mennyiben a nélkül talán sem az uraságoknak sem a jobbágyoknak elkülönözött és csak őket illető sajátjokat kiosztani nem lehetne: és így az urbéri ítélőszéknek vegyes közbirtokosságok tagosításában mintegy alá rendelt és inkább csak kiegészítő szerepet kell játszani.

Tudniillik egy felől sok helyeken vannak a jobbágyoknak birtokában olyan részek, mellyek nem tartoznak telki állományuk kiegészítéséhez, hanem valósággal az uraságot illetik, és általa akár szépséges egyezkedés, akár urbéri per útján visszaszereztethetnek, mint az irtások, árendás vagy bérbe kiadott földek; avagy megfordítva az uraságnál lehetnek a jobbágyi birtokból tett bebizonyítható foglalások vagy elhagyatott telkek sat. mellyek iránt tisztába kell jöni, ha igazi elkülönzést akarunk eszközölni: más felől a közlegelőből sem lehet a jobbágyságot kizárni, hanem a mint az arányosság útján minden egy közbirtokosnak abbéli illetősége többi birtokához csatoltatik, méltányos hogy a jobbágy is neki eső részét többi birtokával kapcsolatban kapja meg, mellynek létesítése ismét vagy szabad egyesség, vagy ez nem sikerülvén, valódi urbéri pörfolyamat által történhetik. És ezen két körülménynek tisztába hozatala teszi leginkább az urbéri intézkedésnek feladatát tagosítás alkalmával, az, sem szükséges, sem tisztán kivihető nem levén, hogy ez uttal egyetemben és egyszerre az egész széles értelemben vett szabályozás végrehajtassék. E végett ugyan is szükség volna még a jobbágyi állomálynak emlitem tisztán elkülönözése mellett azt az urbéri osztályozat szerint holdakká téve kifejezni, így meghatározni mindegyik jobbágynek telki állományát, és tartozásait ahhoz mérsékelni. Az urbéri osztályozat azonban mind a törvény mind az országos gyakorlat által annyira korlátoztatva levén, hogy az 1100,

1200, 1300 négyszög öleknél többet vagy kevesebbet foglaló holdakra nem terjeszkedhetik; világos hogy szerinte igazságos és sérelem nélküli egybecserélést csak igen ritka helyeken eszközölhetni, azért a tagosztály kivitele végett nem is lehet kellőleg alkalmazni. — Miért is nincs más mód minthogy a jobbágyi birtok elébb tagosztályos esere útján szerint a mint a birtokok minősége és értékvívánja, egybekülönöztessék, azután határozottassék meg és szabályoztassék az urbéri osztályozat kívánalma szerint, ha ezt akár az uraság akár a jobbágyok kívánják. *) —

Ide irányzódik, mint említettem, a törvényeknek értelme is, mi szerint az 1836: VI. t. c. 3. §-ában ezen záradék „előre bocsájlatván, ha kívántatnék minden tartozmányoknak összesítése (prae-mittenda quoque pro re nata omnium tenutorum commassatione) — tudniillik az elkülönözés végrehajtása végett —; valamint az 1840: VII: t. c. 14. §-ának első pontja“ Melly közbirtokosságokban nincs még bekozva a törvényes arány, és ennek behozatala végett a közbirtokosoknak egyike is az arányosságert megindítani és folytatni

*) Nem lesz tán felesleges tisztább felfogás végett röviden érinteni, miért van az urbéri állomány osztályozása annyira korlátolva, hogy a meghatározott kiterjedésű holdakon alól vagy felül ne terjeszkedhessék. Azért van ez csak, hogy az uraságok és jobbágyok gátoltatva legyenek abban, hogy a telkek számát tetszés szerint szaporithassák vagy kevesithessék. Meg van tudniillik minden megyében helységenként határozatva, hogy egy egy jobbágy telek hány holdból álljon. Már most bizonyos kiterjedésű birtok ha kisebb vagy nagyobb kiterjedésű holdakkal számítatik, kevesebb vagy több holdszámot adhat, és így kevesebb vagy több telkeket állithatna ki, ha az osztályozás teljes önkényre volna hagyatva, a mint azt a különböző érdekek kívánják. Például csak 168000, négyszög ölnyi állomány, mellynek fele első, egy negyede másik, egy negyede harmadik osztályu, ha az első osztály 1000 a második 1100 a harmadik 1200 négyszög ölekkal lenne számítandó $157\frac{1}{8}$ holdat adna, mellyből 25 holdjával $6\frac{3}{8}$ telek kerülne: az pedig, az első osztályt 1200, a másodikat 1300, a harmadikat 1400 ölekkal véve, $132\frac{2}{8}$ holdat tenne, s belőle így csak $5\frac{2}{8}$ ugyan 25 holdra terjedő telkek alakíthatatnának; és így az önkéntes osztályozás által, csak illy kevés mennyiségnél és, egy egész jobbágy helyet lehetne a kívánat szerint vagy szétosztani vagy meggazdálkodni.

nem akarja, a jobbágyoknak nagyobb része pedig az urbéri rendezést kívánná; az olly közbirtokosok ellen a megyei tiszti ügyész ön felperessége alatt *az alispáni szék előtt az arányossági pert törvényesen indítsa meg és be is végeztesse.*“ valósággal feltételezni látszanak, hogy a rendszeres urbéri szabályozást és elkülönözést, az arányosítás és összesítésnek valóban meg kell előznie.

Ezen nézetek szerint a különböző esetekre nézve következőleg gondolkozhatunk:

1) Ha a tagosítandó határban, sem olyan közre maradt részek nincsenek, melyekből a jobbágyság legelői járandóságot követelhetne; sem a jobbági birtoknak miben léte felett nincsen akármi kétség és zavar, nincsenek sok foglalások, irtoványok, béres földek, elhagyatott telkek és a többi: ekkor az összesítés és egybecserélés, a rendes alispáni ítélő szék előtt minden akadály, az urbéri törvénykezésnek minden közbejövetele nélkül folytatatik; a jobbági földek szinte úgy, mint a nemesek és uraságoké igazi értékök szerint osztályoztatnak, az osztályozatba és minden más intézkedésekbe a jobbágyoknak is részint személyes részint a tiszti ügyész vagy választott pártvéd által képviselt befolyás engedtetik; a felmérés és kiszámítás rendes uton történik, megjegyezvén hogy az összesítési földkönyvben, a jobbágyok birtokaikkal együtt uraságaik nevei után soroltatnak: kihasításkor pedig a jobbágyságnak egybecserélt birtoka a készített osztályzat értelmében vagy egyesség, vagy ez nem sikerülvén — sorshuzás által kijelelt helyen osztatik ki. Ha utóbb akár a jobbágyok, akár az uraságok szabályozni akarnak, ezen elkülönözött jobbági birtok urbérileg újra osztályoztatik, belőle a szerint meghatározott telkek alakítatnak, és a tartozások azok szerint vettetnek ki. —

2) Ugyan az áll ekkor is midőn egy két uraság levén csak, végrehajtás alkalmával ugy lehet a dolgot intézni, hogy birtokaik jobbágyaikéval érintkezésben adatnak ki; és a közbirtokosság sürgetvén az összesítést, az urbéri kérdéseknek hosszas megfejtéseig a végrehajtást saját sérelmével és kárával halasztani nem akarja: mert ekkor, ha bár legyenek uraság és jobbágy között kétséges birtokok azoknak mibenléte a fekvés szerinti földkönyvből és térképről mindenkor utóbb is tisztába lehet hozni; és a pörnek lefolytával, az illető félnek birtokához lehet bármikor, igazi érték szerint csatolni. Ezen esetekben az összesítési folyamatnak okleveleit, vég-

rehajtás előtt, a felsőbb urbéri hatósághoz felküldözni, ez által az ügyet huzni halasztani, sokaknak gyakorta igen nagy kárával és sérelmével, valóban sem méltányos sem törvényszerű; mert ha a jobbágságnak, mind maga, mind pártvéde személyében befolyás hagyatott az előleges intézkedésekbe és az egységekbe, szinte úgy mint bár mellyik közbirtokosnak, nem lehet képzelní miért ne lenne az kénytelen a szükség esetében számára, a sors által kijelelt térséggel megelégedni, mint a többi birtokosok, melly épen annyi értékű mint elébbeni szerte helyezett birtoka: vagy miként tudná a felsőbb törvényszék ez ügy miatt hozzá érkezett panaszokat orvosolni, akár a nemességet vagy többi birtokosságot kényszerítvén, hogy a jobbágyoknak egy bizonyos helyet engedjen át, akár az alispáni ítélőszéket a törvényesen rendelt hatalomnak használásában megakadályozván.

3. Midőn az urbéri birtokok nincsenek tisztában és az említett intézkedést sem lehet alkalmazni, melly szerint azok illető uraságaik birtokával érintkezésben tagosítatnának, természetesen nincs más mód mint a szükséges kérdéseket urbéri uton akár szépséges egyezkedések akár rendszeres per utján intézni el, és a végrehajtásnak ezek tisztába hozatalát bevárni. Ekkor kell rendes uriszékeket tartani és az ítéleteket feljebbvitel utján a felsőbb hatóságok elébe terjeszteni, mellyeknek helybenbagyása nélkül a végrehajtást természetesen nem lehet eszközölni. — Akkor van helye az 1840-d. évi VII. t. c. 14. §-a rendeleteinek, hogy „a közösen tartandó uriszék költségei viselésének — az 1836-d. évi XII. t. c. 18. §-a rendeletének ide is kiterjesztésével — a közbirtokosok közbirtokaik mivoltához mérésével közösnek lennie kellettén, az olly közbirtokos ki e részben önként eleget tenni nem akarna, tartozásának viselésére, a megyék tisztí ügyészeinek felperessége alatt szóbeli per utján szorítassék; magában értetvén, hogy a nemesi udvartelkeket bíró azon közbirtokosok, kiknek semmi urbéri javaik és jobbágyaik nincsenek az urbéri rendezési perek miatt tartani, kellettő uriszékek költségeinek viselésében részt venni nem tartoznak.“ — és a többi; az is úgy hiszen magától érthető levén, hogy a melly uraságok urbéri birtokaikat már elébb tisztába hozták, avagy jobbágyaikkal más uton végezni képesek, ezen rendelkezések alá nem kényszeríthetnek.

A mi, a határban tán létező közösökből való részesítését illeti a jobbágságnak, ennek vegyes közbirtokosságokban ítéletem szerint,

nem urbéri legelő elkülönzés, hanem az arányosítás rendes útján kell történni előlegesen: mert a jobbágyokkal nem bíró nemesség sem nem egyezkedhetik az adandó mennyiség iránt, sem őt az urbéri ítélőszék végzése, vagy az uraságok és jobbágyok között történt egyezkedés nem kötelezheti; hanem az arányossági bíró által vagy előtt, közös beleegyezés avagy ítélet által kell elhatároztatni, hogy mennyi jár a megállapított kulcs szerint mindenegy uraságnak jobbágyi birtokához is a fent levő közösökből, melly járandóságból ő azután azokat akár egyesség akár törvénykezés útján tartozik kielégíteni. — Igy ha a felosztás ágozat szerint történik az ágozatban már mindenegy uraságnak jobbágyi birtoka is benn foglaltatik; ha házhelyek vétetnek kulcsul, szinte jobbágyi ház helyei is számba vétetnek, és a többi házhelyek számához adatván, illetősége szerintök határoztatik meg. — Ezen esetben szokás használni az 1836. évi XII t. c. 9 §-ának rendeletét tudniillik „Minden egy egy nemesi udvartelek rendszerint két, vagy a körülményekhez képest legfeljebb három házhelyeknek vétessék fel, ha csak be nem bizonyítatnék, hogy több házhelyekből van összeköttetve,“ mellyet úgy szokás gyakorlatilag magyarázni, hogy egy egy nemesi ház hely két vagy három annyiból állván rendszerént mint a jobbágytelek, kulcsban is két vagy három annyi értékűnek számítassék, és a hozzá esendő rész ezen arányban határozatassék meg. —

E szerint már az arányosság útján íteltetvén el a jobbágyi állományhoz törvényszerűleg esendő közlegelő rész, nézetem szerint az illető uraság is méltó joggal tarthat meg maga számára annyit, a mennyi őt valóságos nemesi birtokához képest mint bár mellyik nemes társát az aránykulcs szerint illeti, abból a mi urbéri birtokához adatott magának nem követelvén; de viszont a jobbágy sem követelhet azon ő saját részéből méltányosan semmit is pótlásul: és ha ez állana úgy a legelő elkülönözésének kérdése sem tehetne hátráltatást és akadályt a vegyes közbirtokosságok összesítésének rendes utoni végrehajtásában. Miután azonban ez csak magányos vélemény és a gyakorlat által törvényes életet ez ideig nem nyerhetett; azon esetben ha a jobbágyi birtokokat nem lehet az uraságokéival érintkezésben kiadni, hanem tőlök elválasztva és elkülönözve szükséges tagosítani; az arányossági kulcsnak megállapítása után tüstént végezzenek az illető uraságok jobbágyaikkal a nekik adandó legelő mennyiség iránt, a

rendes urbéri uton; kívánatos lévén hogy ez alkalmakkal tekintessék egyéb közbirtokosoknak is érdeke, miszerint a szokott huzás halasztás, fel és alá küldözések által, a végrehajtás, sokaknak gyakran tetemes kárával és sérelmével, több időig ne halasztassék. —

Mivel a mint láttuk a vegyes közbirtokosságok összesítését az urbéri osztályozat alkalmazásával csak ritkán lehet eszközölni, a teljes értelemben vett urbéri szabályozást is ez uttal egyetemben végre hajtani nem lehet, hanem azután a már tagosított birtokban: nem lesz fölösleges azon véleményt is megvizsgálni, mely szerint némelyek úgy tartják, hogy miután a jobbágyságnak saját illetősége az egybecserélési osztályozat szerint kiadatott, ha — az uraság később szabályozván—az, az urbéri osztályok szerint többre ütne ki mint az elébbeni szám, ezen felesleget magának foglalhatja. Ezen véleménynek minő biztos alapja legyen lehetetlen elgondolni, mert az urbéri állománynak miből állását semmi sem határozza meg más, mint azon tiszta birtok, mely szabályozás alkalmával mint urbéri a jobbágyságnak kezei közt találtatik, melyet az uraság sem irtások sem bérföldek, sem foglalások címe alatt vissza nem követelhet. Miután már összesítés alkalmával csak ezen birtok adatott ki a jobbágyoknak, ha bár nagyobb kiterjedésben is, de az egybe cserélés értelme szerint csak az elébbeni volt értékben; azon említett felesleget másnak semmikép sem lehet tekinteni, mint ugy nevezett maradványnak, (remanentia) mellyből új jobbágy telkek alakítandók ugyan, de a mellyet az uraság semmi jogon sem követelhet vagy foglalhat el a maga számára.

23. §. Miként lehetne tiszta jobbágy helyeken a birtokoknak tagbani kiosztását eszközölni.

A rendbe szedett és elkülönözött jobbágyi birtokokat többnyire még maig is nyomások és dülönként szokták kiosztani, hat, kilenc vagy több darabokban a határnak minden részein szerte szét, és csak kevés példákat lehetne azoknak célszerű tagosítására felhozni, — bár a törvényekben ez iránt valódi ohajtás vagyon kifejezve. Ennek a köznép előítéletes tudatlanságán, és értellenül a ré-

gihez ragaszkodásán kívül, egy igen természetes és méltánylást érdemlő oka is van, tudniillik:

A szabályozásnak teljesítésére rendszerint az urbéri osztályozat alkalmaztatik, vagy pedig az uraságok szabad ajánlatképen a jobbágyi birtoknak kiadatását bizonyos közép értékben, például holdját 1200 négyszög ölnyi kiterjedésben határozzák. Tudnivaló hogy sem az urbéri osztályozat nem alkalmas miszerint mellette valóságos földesere és igazságos tagosítás történhessék, sem az kívánni, hogy mikor a kiosztás olly közép értékű holdakban történik minden földegybehasonlítás nélkül, egyik minden birtokát jó, a másik rosz helyen kapja, amaz minden veszteség emez minden javítás nélkül.

Ezért a történhető hiányokat ugy akarják megelőzni, hogy birtokaikat a különböző minőségű földrészekben több darabban kapván ki mindegyiknek jusson aránylag jobb és alábbb való. —

Ezen kénytelenség elhárítása végett tán nem lenne célszerűtlen következőkép intézkedni; miután a rendezendő határ felmértetett és az urbéri osztályozat szerint, valósággal holdakban is kiszámítatott, mellyek szerint a telkeknek mibenlétét meg lehet határozni; miután ezen telkekhez a járandó legelő is megítéltetett, szóval miután egységek vagy per útján a szabályozási és elkülönözési minden kérdések annyira tisztába hoztattak, hogy a valóságos jobbágyi állományt az urasági javaktól teljesen el lehet választani: az eként számokra valósággal is elkülönözött részt a jobbágyok magok között a földterületeknek valódi értéke szerint, a fentebbiekben előadatott minden vigyázattal újra megbecsülik és osztályozzák, és ezen becslés nyomán adatják ki minden egyesek valóságos telki járandóságait. A kiosztásban pedig mellyet egység avagy sorshuzás szerint lehet rendezni, mindazon ovatosságokkal élnek mellyeket a tiszta nemesi javak tagosítására nézve fellyebb hasznosoknak lenni mondottunk. Egy következő példa a dolgot legjobban felvilágosítja.

Bizonyos helységben urbéri rendbeszedés útján a felmérések és kiszámítások szerint, — 1100, 1200 és 1300 négyszög ölnyi kiterjedésű holdak vétetvén fel a mint az urbéri osztályozat kívánta, — a jobbágyok külső állománya 180 holdnak találtatott, mellyből 18 szántó és 6 hold rét föld levén egy egész telekhez rendeltetve, $7\frac{1}{2}$ jobbágy hely alakítatott. — Minden egész helyhez 12 hold legelő ígértetvén, $7\frac{1}{2}$ telekhez és ezen kívül négy zsellérnek összesen 96

hold jár; miért is a jobbágyság részére mindössze 276 holdnyi illetőség adatott ki egy csomóban.

Ők illető részeitet lehetőleg tagokban kívánván kimetszteni, hogy igazságos és sérelem nélküli felosztást eszközölhessenek ezen számokra esett határrészben új kimerítő osztályozást tesznek, melynek értelme szerint a különböző minőségű térségeket értékük szerint például 1000, 1100, 1200, 1300, 1500, 1600 négyszög ölelkekkel kellvén számítani, ehhez képest a kiosztandó rész 253 holdra üt. Már most hogy a kiosztás valósággal megtörténjék, legelőbb is azt kell megtudni, mindegyik gazdának telki illetőségéhez képest mennyi jár a származott becsoldakból. Egy egész helyhez esett volna legelővel együtt 36 hold; mennyi esik most az igazságos becslés szerinti 253 holdból; vagy is $276 : 36 = 253 : x = 253 : 33$ -hoz; azaz A jobbágnak kihasításkor az új osztályozat szerint 33 holdat kell kapnia, — és így tovább, a mint ezen az egész birtoknak átnézését mutató táblácskán lehet látni.

Jobbágy neve	Jobbágy helyek	Szabályozás szerint jár neki			Valódi föld becsülés szerint
		Szántó föld	Legelő	összesen	
A	1	24 hold	12 hold	36 hold	33 hold
B	$\frac{2}{4}$	12 „	6 „	18 „	$16\frac{2}{4}$
C	$\frac{3}{4}$	18 „	9 „	27 „	$24\frac{3}{4}$
D	$1\frac{2}{4}$	36 „	18 „	54 „	$49\frac{2}{4}$
E	$\frac{1}{4}$	6 „	3 „	9 „	$8\frac{1}{4}$
F	1	24 „	12 „	36 „	33 —
G	$1\frac{3}{4}$	42 „	21 „	63 „	$57\frac{3}{4}$
H	$\frac{3}{4}$	18 „	9 „	27 „	$24\frac{3}{4}$
1-ső zsellér	—	—	$1\frac{1}{2}$	6	$5\frac{2}{4}$
2 „ „	—	—	$1\frac{1}{2}$		
3 „ „	—	—	$1\frac{1}{2}$		
4 „ „	—	—	$1\frac{1}{2}$		
Összesen	$7\frac{1}{2}$	180	96	276	253

Ezen példát tovább folytatván, tegyük fel hogy ezen jobbágyok a kiosztás iránt úgy egyeztek hogy a határnak sokkal alább való homokos része mely 1500, 1600 négyszög ölelkekkel becsültetett külön, a jobb rész ismét külön tagban hasítassék ki, az elhelyezést pedig akként rendezték, hogy a jobb minőségű mezőn a legkisebb

birtoku kapja a helységhez legközelebb levő részt és birtok növekedés szerint történjék az osztás kifelé; az alábbvaló mezőn pedig megfordítva a legnagyobb birtokos essék legközelebbre és a kisebbek távolabbra: ezekhez képest ilyen formán eshetett a részeknek kihalogatása

Térkép szám.	A birtoknak				1000	1100	1300	1500	1600	Tessz osztály szerinti holdakban
	helyzete	szélessége	közép hossza	kiterjedése	Négyszög öllel számítandó osztályok.					
	A. Job	bágy	kül	só bir	toka	1 hely	hez			
3	Külső mezőn	82 ¹ / ₂ %	202	16698	—	—	2265	8808	5625	11 hold
6	Belső mezőn	115 ³ / ₄ %	220	25483	6250	7354	11879	—	—	22
	Összesen			42181	—	—	—	—	—	33
	B. Job	bágy	bir	toka	1¹/₄	hely	hez			
2	Külső mezőn	125 ¹ / ₂ %	206	25784	—	—	—	16410	9374	16 ² / ₄ %
7	Belső mezőn	175 ³ / ₄ %	220	38243	7500	13200	7543	—	—	33
	Összesen	—	—	64027	—	—	—	—	—	49 ² / ₄ %

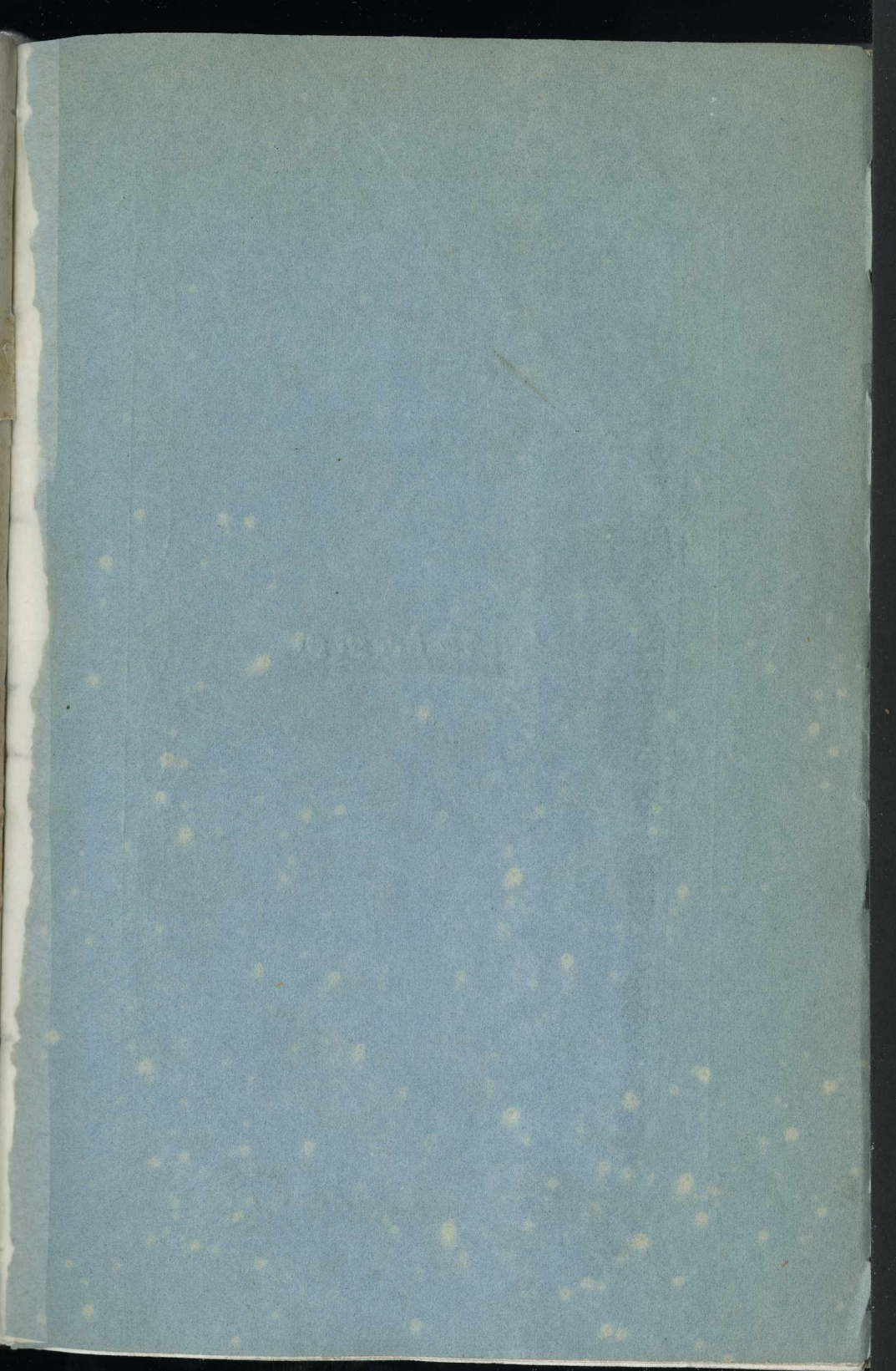
Ha tudna már most egy egész helyes gazda magában ilyen alakú és kiterjedésű birtokot képzelni, lehetőleg rendes alakban biztos hájások között; mellyet saját esze és tehetsége szerint, a mint csak legjobban tudja használhat; melly ezentúl, hála törvényeink jobb szellemének örökösen övé és gyermekeié háborítatlanul: lehetetlen, hogy ohajtás ne támadna lelkében olyannak vagy hasonlónak lenni birtokosa, melly ohajtásának célszerű tagosítás által váltsággal eleget tehet. Egyébiránt ezen gondolatakat s eszméket a jobbágyság között szóval lehet csak inkább, társalgás, jó szívű tanácsadás, és oktatás által terjeszteni, mint irással, melly még mostanában közējök épen nem hathat: ezt pedig minden népnevelőnek, minden népbarátnak szívesen tenni édes kötelessége legyen, ha csak azon szép nevezeteket érdem nélkül nem akarja bitorolni.

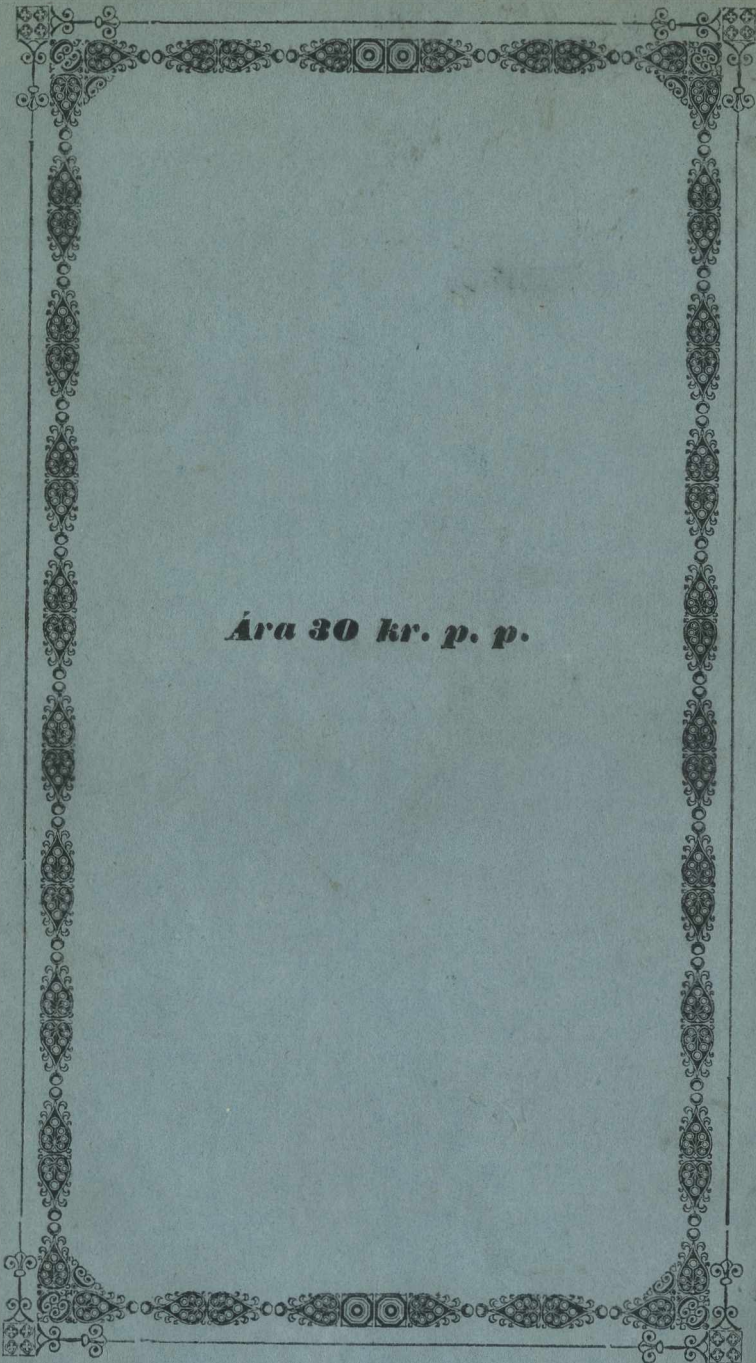
ugymint:

<i>lap.</i>	<i>sor.</i>	<i>helyett</i>	<i>olvasd</i>
IV	11	felülről	éreztetett
8	14	alulról	miután
9	3	„	melyeknek
10	3	„	bizonyos
11	1	„	a nagyra
15	16	„	után
18	2	fel.	áldozatok
32	18	„	még
36	1	al.	az ezek után
38	2	„	$8^{95/100}$ -szer
39	1	„	hitelező
41	1	fel.	kérdése
42	11	„	földbirtokosok
48—49	1	al.	ő is viszont legyen fogékony és méltánnyal fogadtassék, <i>kihagyandó.</i>
51	19	fel.	azon rendel
57	17	„	's
58	8	al.	és ha igen
62	6	fel.	a szerint
64	6	al.	úgy hiszem

nyomtatás

lap.	szám.	név	hely
17	41	lelki	lelki
8	44	lelki	lelki
9	3	lelki	lelki
10	3	lelki	lelki
11	1	lelki	lelki
12	10	lelki	lelki
13	2	lelki	lelki
14	18	lelki	lelki
15	1	lelki	lelki
16	2	lelki	lelki
17	3	lelki	lelki
18	1	lelki	lelki
19	1	lelki	lelki
20	1	lelki	lelki
21	1	lelki	lelki
22	1	lelki	lelki
23	1	lelki	lelki
24	1	lelki	lelki
25	1	lelki	lelki
26	1	lelki	lelki
27	1	lelki	lelki
28	1	lelki	lelki
29	1	lelki	lelki
30	1	lelki	lelki
31	1	lelki	lelki
32	1	lelki	lelki
33	1	lelki	lelki
34	1	lelki	lelki
35	1	lelki	lelki
36	1	lelki	lelki
37	1	lelki	lelki
38	1	lelki	lelki
39	1	lelki	lelki
40	1	lelki	lelki
41	1	lelki	lelki
42	1	lelki	lelki
43	1	lelki	lelki
44	1	lelki	lelki
45	1	lelki	lelki
46	1	lelki	lelki
47	1	lelki	lelki
48	1	lelki	lelki
49	1	lelki	lelki
50	1	lelki	lelki

A decorative border with intricate floral and geometric patterns, including repeating motifs of circles and leaves, framing the central text.

Ára 30 kr. p. p.

